הלכות גירושין פרק ד' (תורגם אוטומטית)

Hebrew

תורגם אוטומטית

סיכום השיעור

סיכום השיעור ברמב"ם הלכות גירושין פרק ד'

הקדמה לפרק

1. לשון הרמב"ם

(סקירה על הלכות פרק ד' בהשוואה לפרקים הקודמים בהלכות גירושין).

2. ביאור הפשט

הפרק עוסק בהלכות המעשיות של כתיבת הגט: באיזו דיו ועל איזה חומר כותבים, באיזה כתב ובאיזו לשון, נוסח הגט בארמית, הדקדוקים באותיות, והלכות כתיבת כמה גיטין על מגילה אחת.

3. חידושים וביאורים

* **צורת הגט לעומת חומר הגט (ר' יצחק ור' יואל אשר):** מבחינה למדנית הפרק בנוי כך: הפרקים הקודמים עסקו ב"צורה" של הגט – הפעולה, מעשה הנתינה והכוונה (לשמה, רצון וכו'). פרק זה, לעומת זאת, עוסק ב"חומר הגט" – הנייר, הדיו והמילים הכתובות.

* **הקושיא מעשרת הדברים מדאורייתא שבפרק א' (ר' יצחק):** בפרק א' מנה הרמב"ם רשימה של עשר הלכות דאורייתא בגט (כגון רצון, לשם איש ואשה, שלא במחובר). אולם בפרקנו ישנן הלכות שבהן פוסק הרמב"ם "אינו גט" – שלפי השיטה הידועה של הרמב"ם פירושו פסול דאורייתא (כגון כתיבה בדבר שאינו מתקיים) – ובכל זאת לא מנה זאת הרמב"ם ברשימת עשרת הדברים שבפרק א'!

הלכה א' – ב': במה כותבים את הגט (דבר שרישומו עומד וכתב שאינו ניכר)

1. לשון הרמב"ם

אין כותבין את הגט אלא בדבר שרישומו עומד כגון דיו וסקרא וקומוס וקלקנתוס וכיוצא בהן, אבל אם כתבו בדבר שאינו עומד כגון משקין ומי פירות אינו גט. כתבו באבר בשחור ובשיחור כשר ואין כותבין בהן לכתחילה. כותבין במי עפצא על גבי הנייר והעור וכיוצא בהן אבל לא על גבי מגילה עפיצא מפני שאינו ניכר ואם כתב אינו גט וכן כל כיוצא בו.

2. ביאור הפשט

אין כותבים גט אלא בדבר שרישומו מתקיים:

* *כשר לכתחילה:* דיו (דיו שחורה העשויה מעשן שמן), סקרא (צבע אדום), קומוס וקלקנתוס (מינרלים המפיקים צבע שחרחר חזק).

* *פסול מדאורייתא ("אינו גט"):* משקין ומי פירות (מיצים שניתן לקרוא אותם כשהם טריים, אך אינם מחזיקים יותר מכמה שבועות או חודשים).

* *כשר בדיעבד (אך לא לכתחילה):* אבר (עופרת, כעיפרון), שחור ושיחור (העשויים מאפר או מפחם). הם אינם נמחקים מיד, אך אינם מתקיימים לעולם כדיו.

* *מי עפצא:* מותר לכתוב במי עפצא (דיו עפצים) על נייר או על עור, אך לא על "מגילה עפיצא" (קלף שעובד בעפצא), משום שצבע הדיו דומה מדי לצבע הקלף, חסר ניגוד והכתב "אינו ניכר", ולכן "אינו גט".

3. חידושים וביאורים

* **גדר "דיו" בגט לעומת ספר תורה (ר' יצחק):** "דיו" בלשון חכמים פירושו פשוט שחור. אף שבספר תורה יש הלכות כיצד עושים את הדיו, בגט לכאורה אין הדבר מעכב.

* **חקירה: מדוע צריך הגט להתקיים זמן רב – מצד ראיה או מצד "שם כתיבה"? (ר' יואל אשר ור' יצחק):**

* ר' יואל אשר רוצה לומר בתחילה שכל שטר צריך להיות מסוגל להישאר כראיה, כדי שהאשה תוכל להוכיח שהיא גרושה ומותרת להינשא.

* ר' יצחק מקשה על כך בחריפות: הרי גט הוא שטר *חלות* (הוא פועל את הגירושין באותו רגע), ולא שטר *ראיה* ככתובה או שטר ממון! והראיה, שאם הגט נשרף דקה לאחר הנתינה – הגט כשר! (וגם בשטר קידושין אכן לא נאמרו כל הלכות דבר המתקיים). מדוע אם כן הדבר מעכב כאן מדאורייתא ("אינו גט")?

* הם מגיעים למסקנה שהחיסרון במשקין ומי פירות אינו מצד ראיה, אלא משום שדבר שאינו מתקיים אינו נקרא כלל "כתב" (כפי שאומרים הראשונים, וכפי שמצינו בהלכות שבת שאין עוברים על כתיבה בדבר שאינו מתקיים, וכן בספר תורה).

* **עיפרון (אבר) וחשש זיוף (ר' יצחק ור' יואל אשר):** ר' יצחק מעיר שעיפרון עופרת (אבר) מתקיים למעשה לדורות עולם! ההבדל בין עיפרון לדיו הוא רק שעיפרון קל למחוק במחק, מה שהופך אותו ל"דבר שיכול להזדייף" (כלל בכל השטרות). ר' יואל אשר מוסיף שאולי הוא גם דוחה בקלות רבה יותר אם הוא נרטב או מתייבש יתר על המידה. אולם הרמב"ם אינו מזכיר כאן לשון זיוף, אלא פוסק שבדיעבד כשר ולכתחילה לא.

* **הפלא הטבעי של "מי עפצא" (ר' יואל אשר בשם פירוש הרב מקבילי):** כאשר חרק מסוים עוקץ צמח, צומח ממנו גידול

בתהליך כימי (עפץ), שיש בו כוח צביעה חזק. משתמשים בו הן לכתיבה כדיו ("מי עפצא") והן להשריית ועיבוד קלף ("מגילה עפיצא").

* **דיו סתרים ו"גט מיקרוסקופי" (ר' יואל אשר ור' יצחק):**

* ר' יואל אשר משווה את דין "אינו ניכר" לדיו הצעצוע שילדים מקבלים במתנה, שניתן לקרוא אותה רק תחת מנורה או מכשיר מיוחד. ר' יצחק מעיר שלעתים עושים דיו סתרים כזו ממיץ לימון, שממילא נכלל גם בפסול "מי פירות".

* ר' יואל אשר שואל מה הדין אם מומחה כותב גט "מיקרוסקופי" (זעיר) שניתן לקרוא רק בזכוכית מגדלת חזקה או בטכנולוגיה מיוחדת. ר' יצחק משיב שזה נכלל בגדר "אינו ניכר" – הכתב צריך להיות כזה שניתן לקרוא אותו בעיניים באופן רגיל. לכתחילה ודאי אסור לכתוב כך, והשאלה היא רק בדיעבד.

* **[סטייה מהנושא: ספרי תורה קטנים]:** ר' יואל אשר מעיר שבספר תורה מקובל משום מה שאפשר לעשות ספר קטן מאוד. ר' יצחק אומר שאותו ספר אינו מיקרוסקופי ממש (ניתן לקרוא בו), אך הוא סבור תחילה שאין בדבר טעם, שהרי אינו עשוי לקריאה אלא לריקוד, ור' יואל אשר מוסיף שאינו עשוי ל"תורה". אולם על כך חוזר בו ר' יצחק ואומר שאפשר לומר שיש בו תכלית, שכן מי שנוסע בדרך רוצה שיהיה עמו ספר תורה. ר' יואל אשר מביא ראיה לכך מהמלך, שהיה לו ספר תורה תלוי על זרועו – ור' יצחק מסכים שאותו ספר ודאי היה ספר תורה זעיר.

הלכה ג': על מה כותבים את הגט (איסורי הנאה ודבר שיכול להזדייף)

1. לשון הרמב"ם

על הכל כותבין את הגט, אפילו על איסורי הנייה... וכותבין על דבר שיכול להזדייף, והוא שיתננו לה בעדי מסירה. כיצד, כותב על הנייר המחוק ועל הדפתרא ועל החרס ועל העלין ועל ידו של עבד ועל קרן הפרה, ומוסר לה העבד והפרה או הנייר המחוק וכיוצא בו בפני עדים.

2. ביאור הפשט

ניתן לכתוב גט על כל דבר, אפילו על דבר האסור בהנאה. כמו כן מותר לכתוב על חומר ש"יכול להזדייף" (שניתן למחוק ולזייף אותו בקלות), בתנאי שהוא נותן לה אותו בפני עדי מסירה. דוגמאות לכך: נייר מחוק (נייר שנמחק – בניגוד למשנה באבות על "נייר חלק"), דפתרא (עור שלא עובד עיבוד גמור), חרס, עלים, ידו של עבד, או קרן הפרה. בשני המקרים האחרונים עליו למסור לה את העבד כולו או את הפרה כולה בפני העדים (שאם לא כן הרי זה מחובר, כפי שלמדנו בפרק א').

3. חידושים וביאורים

* **מדוע ניתן לכתוב על איסורי הנאה (שטר אינו צריך שווי, כתותי מיכתת שיעוריה, ומצוה הבאה בעבירה):**

* *שווי ובעלות (ר' יואל אשר):* ניתן לכתוב גט על איסורי הנאה משום ששטר אינו צריך להיות שווה ממון כלל (כמו בקידושי שטר שאינו צריך להיות שווה כסף; השטר הוא דבר בפני עצמו). ואפילו אם מחמת איסור ההנאה הוא נקרא "אינו שלו" (התורה הפקירתו), או שהוא דבר הנשרף שיש לו דין "כתותי מיכתת שיעוריה" (נחשב ככתוש וחסר שיעור), אין בכך כלום, שהרי גט אינו צריך שום ערך או שיעור – למעשה ניתן לקרוא את הגט.

* *חילוק באיסורי הנאה – שיטת הרמ"א (ר' יצחק):* ר' יצחק מחלק בין גדרים שונים של איסורי הנאה. הוא מביא את הרמ"א האומר שאם מדובר בדבר שצריך שריפה (כעבודה זרה או חמץ בפסח), שהוא "כתותי מיכתת שיעוריה", הרי הוא נחשב "כמי שאינו" – כאילו הגט נכתב באוויר, והוא פסול (אף שפוסקים אחרים חולקים וסוברים שכשר). לפי הרמ"א, הרמב"ם מדבר רק באיסור הנאה סתם שאינו טעון שריפה.

* *מצוה הבאה בעבירה (ר' יואל אשר ור' יצחק):* הם דנים אם כתיבת הגט על איסורי הנאה נחשבת "הנאה" שאסור לעשותה לכתחילה. ר' יואל אשר משיב שאפילו אם האדם עשה עוולה והשתמש באיסורי הנאה, אין הגט נפסל מדין "מצוה הבאה בעבירה" (כמו יציאה בשופר או אתרוג גזול), משום שגט אינו מצוה כלל, ואינו צריך שיעור (כאתרוג) או "לכם" (שלך); למעשה מונח כאן גט כתוב. (ר' יצחק מעיר שהדין עדיין אינו פשוט לו כל כך).

* **הלמדנות של "דבר שיכול להזדייף" לעומת "דבר שאינו מתקיים" (ר' יואל אשר ור' יצחק):**

* ר' יואל אשר אומר שמה שניתן לכתוב על נייר שיכול להזדייף (שניתן למחוק עליו ולשנות בו) הוא משום שהרמב"ם מצריך "עדי מסירה". כיון שעיקר העדות לדעת הרמב"ם הוא עדי מסירה, ויש שני אנשים חיים שניתן לברר אצלם, אין חשש הזיוף מזיק לנו.

* ר' יצחק מעמיד יסוד למדני: מדוע דיו ש"אינו מתקיים" פסולה אפילו בעדי מסירה, ואילו נייר ש"יכול להזדייף" כשר בעדי מסירה? משום שדין דיו המתקיימת הוא "דין בכתב" – אם אינה מתקיימת, אין זה נקרא כתב כלל. אבל "יכול להזדייף" אינו חיסרון בעצם "דין כתב" (הוא נקרא כתב), אלא זו בעיה של ראיה (בדברים שבהם צריך את השטר כראיה). ממילא כאן, שיש עדי מסירה ואין צורך בשטר לראיה, הרי זה כשר.

* אולם שניהם מקשים שלכאורה עדיין קשה: הרי ניתן היה לומר אותה סברא על "דבר שאינו עומד" (או על אבר/עיפרון), שאם יש עדי מסירה יהיה כשר אף לכתחילה!

* **[סטייה מהנושא: המנהג שלא לכתוב גט על קלף]:**

* ר' יואל אשר מביא שהרמ"א פוסק שלכתחילה יש לכתוב גט על קלף. למעשה נהגו כל השנים לכתוב על נייר משובח ולא על קלף. הערוך השולחן תמה על כך מאוד: הרי בגט מחמירים בכל חומרא קטנה, ומדוע כאן אין מקפידים על דברי הרמ"א?

* ר' יצחק מציע שאולי הדבר משום שקלף עולה כסף רב. ר' יואל אשר אינו מקבל זאת (שכן בהשוואה לשאר הוצאות הגט זהו

מהדברים הזולים יותר), ומעלה סברא שאולי הדבר מחמת אופן קיפול הגט, שקל יותר לעשותו בנייר מאשר בקלף. ר' יצחק מעיר שברמב"ם עצמו אין כלל שום אזכור של קלף בגט.

הלכה ד': גט חקוק על עבד (כתובת קעקע) או על טבלה

1. **לשון הרמב"ם**

היה הגט חקוק על ידו של עבד בכתובת קעקע והיה יוצא מתחת ידה, והיו העדים חקוקים על ידו, הרי זו מגורשת אף על פי שאין לה עדי מסירה, שהרי אין יכול להזדייף. ואפילו היו מוחזקין בעבד שהוא שלו, וגט חקוק על ידו והוא יוצא מתחת ידה, והיא אומרת בעדים נמסר לי, הרי זו ספק מגורשת, שמא מעצמו נכנס לה שהגודרות אין להן חזקה. היה הגט חקוק על הטבלה והעדים עליו והוא יוצא מתחת ידה, אף על פי שהן מוחזקין בטבלה שהיא שלה, הרי זו מגורשת, שהאשה עצמה כותבת גיטה, שאין קיום הגט אלא בחותמיו אם אין שם עדי מסירה.

2. **ביאור הפשט**

הרמב"ם עוסק בשלושה מקרים שבהם הגט חקוק ואין לפנינו עדי מסירה:

1) *עבד שהעדים חקוקים עליו:* הגט וחתימות העדים חקוקים בכתובת קעקע על ידו של עבד, והעבד נמצא כעת אצל האשה ("יוצא מתחת ידה") — הרי היא מגורשת אף בלא עדי מסירה, משום שכתובת קעקע "אין יכול להזדייף" (אי אפשר למחוק אותה).

2) *עבד שאין העדים חקוקים עליו:* העבד מוחזק כשייך עד עתה לבעל, הגט חקוק על ידו (אך בלא עדים על היד), העבד נמצא כעת אצלה, והיא טוענת "בעדים נמסר לי" — הרי היא רק ספק מגורשת, שכן חוששים שמא הבעל רק כתב את הגט ומעולם לא נתנו, והעבד עבר אליה מעצמו ("שמא מעצמו נכנס לה"), משום ש"הגודרות אין להן חזקה" (דברים ההולכים מעצמם אין להם חזקה כראיה לבעלות).

3) *טבלה שהעדים חקוקים עליה:* הגט והעדים חקוקים על לוח גדול (טבלה) היוצא מתחת ידה. אף אם ידוע שהלוח היה שלה עוד קודם לכן, הרי היא מגורשת, משום שהאשה רשאית לכתוב בעצמה את גיטה ולתתו לבעל כדי שימסרנו לה בחזרה; וכשאין עדי מסירה, הגט מתקיים על ידי חתימות העדים.

3. **חידושים וביאורים**

*** איסור עשיית כתובת קעקע על עבד, וכשרות העדים (ר' יואל אשר וו' יצחק):**

* ר' יואל אשר מעיר שלכתחילה ודאי אסור לעשות כתובת קעקע על עבד כנעני (אם משום איסור שריטה/כתובת קעקע, שעבד חייב בו במצוות כאשה, ואם משום "לא תרדה בו בפרך"), והרמב"ם מדבר בדיעבד.

* ר' יצחק מביא קושיא חזקה (מן המפרשים): כיון שכתובת קעקע היא לאו בתורה, הרי העושה אותה נעשה "רשע" ופסול לעדות! אם הסופר עשה את הגט אין בכך בעיה (רשע יכול לכתוב גט), אבל הלא כתוב "והיו העדים חקוקים על ידו" — ועדים צריכים לכאורה לחתום את שמם בעצמם! אם העדים עצמם עשו את כתובת הקעקע על העבד (בדומה לעד המחלל שבת בשעת חתימתו), הרי באותה שעה הם נפסלים לעדות? ר' יצחק משאיר זאת בכך שאפשר למצוא עצה כיצד לא עשו העדים זאת בעצמם בעבירה.

* **[הערה אגב: מכונות קעקוע בימינו]:** ר' יואל אשר מעיר שהרמב"ם מגדיר כתובת קעקע כ"אין יכול להזדייף" משום שאי אפשר למחוק אותה. אולם הוא מזהיר שבזמננו יש מכונות מיוחדות (לייזר) המסוגלות להסיר קעקוע, ולכן אין זה פשוט שגם היום יש לה דין "אין יכול להזדייף" (ר' יצחק סובר שגם היום קשה למחקה לגמרי).

* **סתירה ברמב"ם האם עדי חתימה לבדם מועילים בלא עדי מסירה (ר' יצחק):** כל הזמן למדנו שהרמב"ם פוסק כרבי אלעזר ש"עדי מסירה כרתי", ועדי חתימה אינם אלא תקנת חכמים. אבל כאן אומר הרמב"ם שאם הגט והעדים חקוקים על העבד (או על הטבלה), היא מגורשת "אף על פי שאין לה עדי מסירה" ("שאין קיום הגט אלא בחותמיו אם אין שם עדי מסירה")! מכאן נראה שהרמב"ם סובר שכאשר מדובר ב"דבר שאין יכול להזדייף", די בעדי חתימה לבדם בלא עדי מסירה (שכן עדים חותמים רק בשעת המסירה, וחתימתם מוכיחה שהמסירה נעשתה כהלכה); ורק כשמדובר בדבר שיכול להזדייף נדרשים עדי מסירה. יש בזה מעין סתירה למה שאמר הרמב"ם לעיל.

* **החילוק המדויק בין המקרה הראשון למקרה השני בעבד (ר' יואל אשר וו' יצחק):**

* בתחילה רצה ר' יואל אשר לפרש במקרה השני ("ואפילו היו מוחזקין בעבד שהוא שלו") שעצם החזקה שהעבד שייך לבעל היא ראיה *נגד* הגט (שלא נתנו לה), ורצה להכניס סברא של חלוף שנים רבות.

* ר' יצחק מעמידו על דיוק: "מוחזקין" אין פירושו כאן חזקת שלוש שנים של קרקע, אלא שידוע לנו שעד עתה היה העבד שייך לבעל. ואדרבה: העובדה שעבד שהיה של הבעל נמצא לפתע "יוצא מתחת ידה", בצירוף טענתה "בעדים נמסר לי", היא לכאורה ראיה טובה *לטובתה* שהבעל אכן מסר לה את העבד כגט! זהו לשון "ואפילו" — אף שיש לנו ראיה כזו לטובתה, ובמקרה הראשון הייתה ודאי מגורשת (משום שהעדים היו חקוקים על העבד), הרי במקרה השני (שבו *אין* עדים חקוקים על העבד) היא רק ספק מגורשת, משום שעבד יכול להיכנס אליה מעצמו ("שמא מעצמו נכנס לה").

* **סברא בגט של נייר בלא עדים (ר' יצחק):** נייר אין דרכו ללכת מעצמו. לפיכך, אילו ידענו בוודאות על פיסת נייר שהייתה קודם של הבעל וכעת היא אצלה, היה בכך לכאורה ראיה שהוא

נתנה לה (שלא כעבד). אולם בנייר סתם בדרך כלל אין יודעים שהוא מוחזק כשלו, ולכן נצרכים עדי חתימה.

* **פירוש "גודרות" (ר' יואל אשר ור' יצחק):** ר' יואל אשר מציע ש"גודרות" פירושו דברים שצריך לסגור בגדר ("מגדרות") משום שהם הולכים מעצמם, ובדרך כלל הכוונה לבעלי חיים. ר' יצחק מחזק זאת שהוא על שם לשון הפסוק "גדרות צאן".

* **הטבלה כמקרה ההפוך מן העבד (ר' יצחק ור' יואל אשר):** דין "טבלה" (לוח גדול של עץ, אבן או שיש) הוא בדיוק המקרה ההפוך מן העבד: בעבד ידעו שהוא של הבעל, ובטבלה ידוע שהיא שלה זה שנים רבות. ואף על פי כן הגט כשר (אף אם זה הלוח שלה וכתב ידה, ואין שום ראיה מן הדבר עצמו שהגיע ממנו אליה), משום שהאשה רשאית לכתוב בעצמה את גיטה (ואף לשלם על כך) ולתתו לבעל כדי שימסרנו לה, ועדי החתימה לבדם מקיימים שהגט נעשה כהלכה.

הלכה ה': חק יריכות, חק תוכות, מקעקע ורשם

1. **לשון הרמב"ם**

חקק הגט על הלוח או על האבן או על טס של מתכת, אם חפר יריכי האותיות כשר שזה כתב הוא, הרי הוא אומר כתובה בעט ברזל, כלומר שהוא חופר. וכן אם חקק היריכות מאחורי הטס עד שבלטו בפני הטס. אבל אם חפר תוך האות עד שייראו היריכות גבוהות מכאן ומכאן ככתב דינר הזהב, אינו גט שאין זה כתב. המקעקע על העור תבנית כתב או שרשם על העור תבנית כתב, הרי זה כשר.

2. **ביאור הפשט**

אם חקק את הגט על לוח, על אבן או על טס של מתכת:

* *חפר יריכי האותיות (חק יריכות):* אם חפר את האותיות עצמן — כשר, משום שזה נקרא "כתב" (כמו שאומר הפסוק "כתובה בעט ברזל"). וכן אם הקיש את האותיות מצדו האחורי של הטס עד שבלטו האותיות בצדו הקדמי — כשר.

* *חפר תוך האות (חק תוכות):* אם חפר סביב האות ובתוכה כך שהאות נשארת בולטת, כמו הכתב שעל מטבע זהב ("דינר הזהב") — "אינו גט", משום שאין זה נקרא כתב.

* *מקעקע או רשם:* מי שחרט ("מקעקע") או רשם ("רשם") תבנית כתב על עור — כשר.

3. **חידושים וביאורים**

* **פירוש "יריכי האותיות" (ר' יצחק):** "יריכות" פירושו המילולי רגלי האותיות, אך כאן הכוונה לכל עובי האותיות וגופן, שחופרים אותו ועושים חלל בצורת האות.

* **החילוק בין בולט על ידי חק יריכות לבין חק תוכות (ר' יצחק ור' יואל אשר):** אפשר ליצור אותיות בולטות בשני אופנים: 1) מקישים את האותיות בהיפוך מצדו האחורי של הטס, כך שמלמטה יש חלל ומלפנים האות בולטת — זה כשר, משום שהפעולה נעשתה באות עצמה. 2) חופרים או לוחצים את המתכת שבתוך האות וסביבה (כפי שעושים מטבע על ידי לחיצה סביב סביב בתבנית/חותם), כך שהאות נשארת גבוהה. זהו "חק תוכות" (באופן מסוים — גריעה במקום הוספה), והוא פסול משום שלא נגע כלל באות עצמה ולא כתב אותה, אלא חפר סביבה.

* *משל השבלונה:* ר' יואל אשר משווה חק תוכות לשבלונה שבה עושים רק את המסגרת (הגבולות) סביב האות. ר' יצחק סובר ששבלונה היא דבר אחר (שבה ממלאים אחר כך את האות), ואילו כאן מדובר בלחיצת השטח שסביב האות כבמטבע.

* **קושי בסברת חק תוכות (ר' יצחק ור' יואל אשר):** קשה להבין מדוע הכתב שעל מטבע (דינר הזהב) לא ייקרא "כתב". ר' יואל אשר מציין שהרמב"ם מביא את הפסוק "כתובה בעט ברזל" כדי להראות שכתיבה בברזל פירושה דווקא כשהעט חופר את האות עצמה.

* **[הערה אגב: כתובת קעקע וספר תורה]:** ר' יואל אשר שואל כיצד כתובת קעקע כשרה לפי זה, ור' יצחק משיב שבכתובת קעקע הרי מכניסים דיו במקום האות. עוד מעירים הם שפסול "חק תוכות" הוא הלכה כללית בכתיבה, הנוהגת גם בספר תורה (אף שספר תורה אין כותבים כלל על מתכת).

* **החילוק בין "מקעקע" ל"רשם" על עור, והגירסא האחרת ברמב"ם (ר' יצחק ור' יואל אשר):**

* "מקעקע" כאן אין פירושו בדיו, אלא חריטה בעור. אבל מה פירוש "רשם"? ר' יצחק מסתפק: בהלכות שבת למדו ש"רשם" פירושו ציור/כתיבה, אך אם הכוונה כאן לכתיבה פשוטה בדיו על עור, הרי פשוט שהוא כשר ומה החידוש? ולומר שהכוונה לשריטה קלה — גם אין לזה טעם.

* ר' יואל אשר מביא גירסא אחרת ברמב"ם: במקום "המקעקע" כתוב **"המקרע על העור"** — שחותכים בעור את צורת האות. ועל "רשם" הוא מביא פירוש שהכוונה להטבעה כבחותם (אך באופן שהאותיות משוקעות בעור, ולא בולטות על ידי חק תוכות).

הלכה ו': כתיבת גט בכל כתב ובכל לשון

1. **לשון הרמב"ם**

כותבין את הגט בכל כתב ובכל לשון. גט שכתוב בכתב מן הלשונות ועדיו חותמין בכתב אחר כשר, והוא שיהיו מכירין לשון הכתב וכתבה. אחד מן העדים חתם בכתב והעד השני בכתב לשון אחרת כשר. אבל אם היה מקצת הגט כתוב בלשון ומקצתו בלשון אחרת פסול.

2. **ביאור הפשט**

מותר לכתוב גט בכל כתב (אלפבית) ובכל לשון. אין צורך שהגט וחתימות העדים יהיו באותה לשון או באותו כתב, ואף אם עד אחד חותם בכתב אחד והעד השני בכתב אחר — כשר, ובלבד שהעדים מבינים את לשון הגט ויודעים לקרוא את הכתב ("לשון הכתב וכתבה"). אבל הגט עצמו אסור שייכתב מחציתו בלשון אחת ומחציתו בלשון אחרת; גט כזה פסול.

3. חידושים וביאורים

* **מעבר בהלכות (ר' יואל אשר):** עד כאן דיבר הרמב"ם על החומר שעליו כותבים; מעתה מתחיל הוא לדבר על האותיות והמילים עצמן — באיזה כתב ובאיזו לשון.

* **המשמעות הכפולה של "כתב", ומי צריך לדעת לקרוא את הגט (ר' יואל אשר ור' יצחק):**

* המילה "כתב" יכולה להתפרש בשני אופנים: צורת האותיות (האלפבית, כגון אותיות סיניות או רוסיות), והלשון (המילים). לכן מדקדק הרמב"ם שהעדים צריכים להכיר "לשון הכתב וכתבה": אם גט כתוב ברוסית באותיות עבריות (או להפך), צריכים העדים להכיר הן את הלשון הרוסית והן את האותיות שבהן הוא כתוב.

* ר' יואל אשר שואל האם גם הבעל והאשה צריכים להבין את הלשון (למשל, אם נותנים גט בסינית שאינם מבינים). ר' יצחק משיב שלא, רק העדים צריכים לדעת מה כתוב שם.

* **מדוע גט בשתי לשונות פסול? (ר' יואל אשר ור' יצחק):**

* ר' יואל אשר משווה זאת להלכות תפילה ("חציו מדבר אשדודית..."), שחצי וחצי אינו טוב. אך הוא מעורר קושיא חזקה: אם גט כולו ברוסית כשר, וגט כולו בסינית כשר, מדוע חציו ברוסית וחציו בסינית פסול? (ובסוף הפרק מעירים שהראב"ד בהשגות אכן חולק על הרמב"ם שפוסל גט הכתוב בשתי לשונות).

* ר' יצחק מביא מפרש שבתחתית הדף (הוא מכנהו "חסדי דוד") הדורש את הפסוק: "וכתב לה" — כתיבה אחת, לא שתי כתיבות. הגט עצמו צריך להיות כתיבה אחת אחידה. אולם חתימת העדים היא דבר נפרד מעצם הגט, ולכן אין זה מזיק אם שני העדים חותמים בשתי לשונות שונות. (ר' יואל אשר תמה האם מפרש יכול לדרוש דרשות כאלה מעצמו כשאינן כתובות בגמרא).

* **הקושיא מנוסח הגט שלנו (ר' יצחק ור' יואל אשר):** בנוסח הגט שלנו יש מילים בלשון הקודש ("והרי את מותרת לכל אדם") ומילים בארמית — כיצד הוא כשר? הם משיבים שלשון הקודש וארמית נחשבות כ"אומה אחת" (משפחת לשון אחת), או שהארמית שדיברו ישראל הייתה בדרך הטבע מעורבת בלשון הקודש, ולכן אין זה נחשב שתי לשונות נפרדות.

הלכה ז': בהירות בלשון ובכתב של הגט

1. לשון הרמב"ם

כל לשון שיכתב בה הגט צריך שייזהר הסופר בדברי הגט שלא יהיה משמעם שני ענינות עד שנמצא הקורא אומר שמא לכך וכך נתכוון שאין משמעו לשון גירושין או שמא לענין זה נתכוון שמשמעו לשון גירושין. אלא יהיו דברים שאין בהן ספק באותה הלשון אלא משמען ענין אחד שגירש ושילח פלוני לפלונית. וכן צריך שיהיה הכתב מבואר היטב באותו הכתב שיכתוב בו עד שידעו לקרותו הקטנים שמכירין אותו כתב שאינן לא נבונים ולא סכלים בקטנים אלא בינונים. ולא יהיה כתב מעוקם ומבולבל שמא תדמה אות לאות ונמצא הענין משתנה. היה בו משמע שני ענינים או שהיה בכתבו עיקום או בלבול עד שאפשר שייקרא ממנו ענין אחר הואיל ונקרא לענין הגירושין ויש בו משמע גירושין הרי זה פסול.

2. ביאור הפשט

על הסופר להקפיד על שני דברים: (א) המילים צריכות להיות חד-משמעיות וברורות שפלוני מגרש את פלונית, בלי שום דו-משמעות שאפשר לפרשה שלא כגירושין; (ב) האותיות (הכתב) צריכות להיות כתובות בבירור, לא מעוקמות או מבולבלות (שאות אחת תיראה כאות אחרת). שיעור הבהירות הוא שילד ממוצע ("בינונים" — לא ילד נבון במיוחד ולא ילד סכל) המכיר אותו כתב יוכל לקרוא אותו. אם יש בגט לשון דו-משמעית או כתב מעוקם שאפשר לקרותו אחרת, הואיל ואפשר בכל זאת לקרותו גם כגירושין, הגט "פסול".

3. חידושים וביאורים

* **בהירות התוכן (ר' יואל אשר ור' יצחק):** ר' יואל אשר מעיר שאילו היו מניחים לאנשים "עדינים" של ימינו לכתוב גט, היו מכניסים בו כל כך הרבה התנצלויות ("אני מרגיש כל כך רע כלפייך..."), שבסוף לא היו יודעים כלל אם התגרשו או לא. ר' יצחק מוסיף שזהו המשך של ההלכות הקודמות בעניין לשונות ברורות כגון "תרוכין" ו"שבוקין".

* **שיעור ילד "בינוני" (ר' יצחק ור' יואל אשר):** מבין גדול יכול לקרוא אפילו את הכתב הקשה ביותר, וילד סכל אינו יכול לקרוא אפילו כתב רגיל; לפיכך קובע הרמב"ם את המידה לפי ילד רגיל וממוצע (ר' יואל אשר משווה זאת לתפילת חנה, אמו של שמואל הנביא, שביקשה על ילד רגיל — "זרע אנשים").

* **כתב מעוקם ומבולבל (ר' יואל אשר ור' יצחק):** ר' יואל אשר מציע ש"מבולבל" פירושו אולי כתב מחובר (כתב רהוט), שבו האותיות נכנסות זו בזו. ר' יצחק מפרש בפשטות שדל"ת לא תיראה כרי"ש, או כמשל שנותן ר' יואל אשר: שלא יוכלו לקרוא "מקודשת" במקום "מגורשת".

* *[הערת אגב: אמן הקעקועים]:* ר' יואל אשר מעיר אגב אורחא (בהמשך להלכה ד' בעניין כתיבת גט על יד העבד) שלפי זה מי שעושה את הקעקוע על העבד צריך להיות אמן קעקועים טוב מאוד, כדי שהאותיות לא יהיו מעוקמות ומבולבלות.

* **פסול מדרבנן — "הרי זה פסול" (ר' יצחק ור' יואל אשר):** כאשר הכתב או הלשון יכולים להיקרא בשני אופנים, פוסק הרמב"ם "הרי זה פסול". לפי שיטת הרמב"ם, "פסול" פירושו שמדאורייתא הוא גט (שהרי אפשר לקרותו כגט — "הואיל ונקרא לענין הגירושין"), ורק מדרבנן הוא פסול, בשונה מ"אינו גט" שהוא בטל מדאורייתא.

הלכה י"ב (ח' במהדורות אחרות): נוסח הגט

1. לשון הרמב"ם

כבר נהגו ישראל כולם לכתוב הגט בלשון ארמי ובנוסח זה. אף על פי שמותר לכתבו בכל לשון. וזה הוא נוסח הגט: בכך בשבת כך וכך לירח פלוני בשנת כך וכך ליצירה או לשטרות למנינא דרגילנא למימני ביה במקום פלוני אנא פלוני בר פלוני דממקום פלוני וכל שום אחרן וחניכה דאית לי ולאבהתי ולאתרי דאבהתי צבית ברעות נפשי כד לא אניסנא ופטרית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי אנתי אנתתי פלונית בת פלוני דממתא פלונית וכל שום אחרן וחניכה דאית ליכי ולאבהתיכי ולאתרייכי ולאתרי דאבהתיכי דהוית אנתתי מן קדמת דנא וכדו פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי די תהויין רשאה ושלטאה בנפשיכי למהך להתנסבא לכל גבר די תצביין ואינש לא ימחא בידיכי מן שמי מן יומא דנן ולעלם והרי את מותרת לכל אדם ודן די יהוי ליכי מני ספר תרוכין וגט פטורין ואגרת שבוקין כדת משה וישראל. והעדים חותמין מלמטה כמו שביארנו.

2. ביאור הפשט

אף על פי שמותר לכתחילה לכתוב גט בכל לשון, כבר קיבלו כל ישראל את המנהג לכתוב את הגט בארמית בנוסח קבוע: היום בשבוע ("בכך בשבת"), היום בחודש, והשנה — או לבריאת העולם ("ליצירה") או למניין שטרות ("לשטרות") — לפי המניין שרגילים למנות באותו מקום. אחר כך כותב הבעל את שמו, שם אביו ומקומו, עם כל הכינויים שיש לו, לאביו, לעירו או לעיר אביו. הוא מצהיר שברצונו המלא, בלי שום כפייה (אונס), הוא פוטר ומגרש את אשתו (בשמותיה, בשמות אביה ועירה ובכינוייהם), שהייתה עד עתה אשתו. מעתה יש לה שליטה מלאה על עצמה להינשא למי שתרצה, ואיש לא יוכל למחות בידה משמו מהיום ועד עולם, והיא מותרת לכל אדם. השטר יהיה לה "ספר תרוכין וגט פטורין ואגרת שבוקין כדת משה וישראל". העדים חותמים למטה, סמוך לכתב.

3. חידושים וביאורים

* **[הערת אגב: קריאת הגט]:** בפתיחת הנוסח ("בכך בשבת", שהוא בדיוק כמו בכתובה), דנים אם קוראים את הגט בקול בשעת הנתינה, ונזכרים שראש בית הדין קורא אותו, וגם העדים הרי צריכים לדעת מה כתוב בו.

* **טעות דפוס ברמב"ם ב"או לשטרות" (ר' יואל אשר):** במהדורת הרמב"ם שלהם המילים **"או לשטרות"** מודפסות באותיות מודגשות כחלק מנוסח הגט. ר' יואל אשר מציין שהמילה "או" היא בוודאי הוראתו של הרמב"ם עצמו (שבוחרים או "ליצירה" או "לשטרות") ולא חלק מהטקסט שכותבים בגט.

* **שלושה פירושים במשמעות "למנינא דרגילנא למימני ביה" / "למנין שאנו מונין כאן" (ר' יואל אשר ור' יצחק):**

* *הלשון:* ר' יצחק מעיר שהרמב"ם מקפיד שכמעט כל הנוסח יהיה בארמית ("למנינא דרגילנא למימני ביה"), ואילו בנוסח הגט שלנו כיום כותבים משפט זה בלשון הקודש ("למנין שאנו מונין כאן").

* *פשט ראשון (ר' יואל אשר):* בתחילה רצה ר' יואל אשר לקרוא שאין זה חלק מנוסח הגט, אלא הוראה של הרמב"ם (המשך ל"ליצירה או לשטרות") — כלומר, איזה מן השניים יכתבו? את מה שרגילים למנות באותו מקום. ר' יצחק דוחה זאת, שהרי אנו רואים למעשה שכותבים את המילים בגט ובכתובה.

* *פשט שני (ר' יצחק בשם המפרש שבתחתית הדף):* מדוע באמת צריך להוסיף "למנין שאנו מונין כאן" אחרי שכבר כתבו "לבריאת העולם"? משום שיש חשבונות שונים ומחלוקות מתי בדיוק נברא העולם — למשל בהלכות קידוש החודש בעניין "שנת תוהו" (אם היא שנה אחת קודם או אחר כך), או המחלוקת אם בתשרי נברא העולם או בניסן נברא העולם (מה שעושה הפרש של חצי שנה), וכן אם טעו במניין השטרות (או, כפי שהם מתבדחים, לפי המאמינים באבולוציה או בכך שהעולם הוא סימולציה) — שלא יוכל איש לבוא ולפסול את הגט בטענה שמספר השנים לבריאת העולם אינו מדויק היסטורית. לפיכך כותבים "למנין שאנו מונין כאן": איננו מתנים על המציאות ההיסטורית, אלא כוונתנו לשנה כפי שאנו כאן בעיר מונים אותה!

* *פשט שלישי (ר' יצחק):* פעם היו מונים שנים לפי המלכים ("למנין המלוכה"), או שרוצים להדגיש שזהו "למנין שאנו מונים" (מניין יהודי) להבדיל משטרות של גויים שבהם כותבים "למנינם" או "למספרם". הוא מוסיף גם שאולי לפי הרמב"ם כותבים באמת רק את מספר השנה ואחריו "למנינא דרגילנא..." בלי המילים "לבריאת העולם".

* **[הערת אגב: המעשה במפרש הרמב"ם בשעת קריאת הכתובה וקדמות העולם]:** ר' יצחק מספר מעשה ידוע מזמן הראשונים באחד ממפרשי הרמב"ם שעמד בחתונה בשעה שקראו את הכתובה. כשקראו "לבריאת העולם", חייך אותו חכם, משום שמבחינה פילוסופית החזיק ב"קדמות העולם" (שהעולם נצחי) ולא ב"חידוש העולם". מישהו הבחין בכך ומסר אותו לאינקוויזיציה בטענה שהוא כופר בחידוש העולם, עד שרצו להורגו. ר' יצחק מעיר על כך שני דברים: ראשית, שאינו מאמין למעשה (קשה להאמין שיהודי ימסור יהודי אחר לגויים בגלל פשט במורה נבוכים); שנית, שאותו חכם לא הבחין שהמילים שמיד אחר כך בכתובה — **"למנין שאנו מונין כאן"** — הן הן התירוץ לקושייתו הפילוסופית! הכתובה אינה קובעת שום הנחות פילוסופיות על בריאת העולם, אלא אומרת בפשטות: זהו המניין שאנו נוהגים למנות כאן.

* **שמותיה הרבים של עיר אחת — "וכל שום אחרן... ולאתרי" (ר' יואל אשר):** למקום יכולים להיות שמות וכינויים רבים: למשל, העיר אושוויץ נקראה פעם אושפיצין, פעם אושוויינצים, ופעם אושוויץ. לפיכך מביאים "וכל שום אחרן וחניכה" גם לגבי המקום.

* **שינויים בין נוסח הרמב"ם למנהגנו (ר' יצחק):**

* בגיטין שלנו מוסיפים את המילה "המכונה" לפני כינוי, וכותבים גם "דיוסף על נהור פלוני" — דבר שאינו כתוב ברמב"ם.

* ברמב"ם כתוב שמזכירים גם את מקום האב ("ולאתרי דאבהתי"), שמשמעו שכותבים "פלוני ממקום פלוני בן פלוני ממקום פלוני". אצלנו לא נוהגים לכתוב את עיר האב.

* **כפל הלשון בגירושין ו"רשאה ושלטאה בנפשיכי" (ר' יצחק ור' יואל אשר):**

* הביטויים החזקים חוזרים שלוש פעמים: "פטרית ושבקית ותרוכית" (פוטר, עוזב ומגרש — לשון גירושין), וגם שלוש פעמים כלפי האישה: "יתיכי ליכי אנתי".

* ר' יואל אשר מבאר "רשאה ושלטאה בנפשיכי": עד עתה היה לבעל שלטון עליה שלא יכלה להינשא לאחרים; עתה היא מקבלת בחזרה את רשותה ושלטונה על עצמה ללכת ("למהך") ולהינשא ("להתנסבא").

* **שלוש הלשונות לגט — "ספר תרוכין וגט פטורין ואגרת שבוקין" (ר' יואל אשר ור' יצחק):**

* ר' יואל אשר מסביר שאולי פעם היו שלוש דרכים נפרדות לכנות גט, ולכן הכניסו את שלושתן לנוסח. שלושתן הן תרגום של המילים שבפסוק "ספר כריתות": 1) "ספר תרוכין" הוא הקרוב ביותר לפסוק — "ספר" הוא ספר, ו"תרוכין" (גירוש) הוא כמעט אותן אותיות כמו "כריתות" (בהיפוך מסוים). 2) "גט פטורין" — גט הוא מין ספר, ופטורין הוא פטירת האישה. 3) "אגרת שבוקין" — אגרת (מכתב) היא גם ספר, ושבוקין הוא עזיבה. (ר' יצחק מזכיר דרך אגב את הלשון "שבוקין, שביסין וטילין").

* ר' יצחק מוסיף סברא מדוע כותבים את שלושת השמות הנרדפים: משום שלמדנו קודם שבגט אסור שתהיה לשון המשאירה ספק; כשכותבים שלוש פעמים אותו דבר בלשונות שונות, ודאי שאין נשאר שום ספק בכוונה.

* **"והעדים חותמין מלמטה כמו שביארנו":** זה מוסב על ההלכה הקודמת שהעדים צריכים לחתום מיד מתחת לכתב, בלי להשאיר מקום של שורה ביניהם ("הרחיק העדים מן הכתב" פסול).

* **[הערת אגב: מנהג י"ב שורות בגט]:**

* ר' יצחק מציין שאף על פי שהרמב"ם אינו מביא זאת, המנהג הוא לכתוב גט דווקא בי"ב שורות, כרמז שג"ט בגימטריא שתים עשרה.

* בדפוס כל נוסח הגט תופס רק כשבע שורות, משום שיש בו מעט מאוד מילים. כדי למלא שתים עשרה שורות צריך הסופר למתוח את האותיות והמילים מאוד ("ארוך כמו הגלות"), עד שהמילים "כדת משה וישראל" לבדן תופסות שורה שלמה.

* ר' יואל אשר שואל אם אולי הוסיפו את כל המילים של "מקום פלוני" ו"וכל שום וחניכה" רק כדי למלא את שתים עשרה השורות. ר' יצחק משיב שלא, על שם וחניכה של האדם, של אביו ושל עירו יש תקנה מיוחדת מחמת חששות הלכתיים, ולא כדי למלא מקום.

הלכה י"ג: דקדוקים באותיות נוסח הגט

1. **לשון הרמב"ם**

כשיכתוב הגט בלשון זה ובנוסח זה לא יכתוב ודין ביו"ד שמא יקרא הקורא וד ין כלומר משפט יהיה ביני ובינך. ולא יכתוב ואיגרת ביו"ד שמא יקרא הקורא ואי גרת כלומר אם זינת. ולא יכתוב לימהך ביו"ד שמא יקרא הקורא לי מהך כלומר לי שחוק. ולא יכתוב תהויין ותצביין בשתי יודי"ן שמא יקרא הקורא תהוי ין כלומר שהוא מדבר עם שתי נשים ונמצא שאינו מגרש לזו אלא לשתים אחרות. וכן יאריך בוא"ו דוכדו שמא תדמה ליו"ד ויהיה משמעו וכדי כלומר בתנאי זה אפטור אותך. וכן יאריך וא"ו דתרוכין ושבוקין שמא תדמה ליו"ד ויהיה משמעו תריכין ושביקין כלומר שהוא אומר לה שהיא שבקה אותו וגירשה אותו. ועל דרך זו צריך להזהר בכל לשון ובכל כתב שיכתוב שלא יהיה בו משמע שני ענינות. הרי שכתב בנוסח זה ולא האריך ווי"ן אלו או שכתב היודי"ן שאמרנו שלא יכתבו הרי זה גט פסול.

2. **ביאור הפשט**

כשכותבים את נוסח הגט צריך להיזהר מאוד באותיות:

1) לא לכתוב "ודין" ביו"ד (אלא "ודן"), משום שאפשר לקרוא "דין" — שיהיה משפט (דין תורה) ביניהם.

2) לא לכתוב "ואיגרת" ביו"ד, משום שאפשר לחלק אותו לשתי מילים: "ואי גרת" — "ואם זינית".

3) לא לכתוב "לימהך" ביו"ד, משום שאפשר לקרוא "לי מהך" — זה בשבילי צחוק (שחוק וליצנות).

4) לא לכתוב "תהויין" ו"תצביין" בשתי יודי"ן (אלא בשלוש), משום שבשתי יודי"ן אפשר לקרוא "תהוי ין", שמשמעו שהוא מדבר אל שתי נשים אחרות בלשון רבים ואינו מגרש את האישה.

5) להאריך את הו' של "וכדו", שלא תיראה כיו"ד ("וכדי"), שמשמעו היה: על תנאי זה אני פוטר אותך.

6) להאריך את הו' של "תרוכין" ו"שבוקין", שלא תיראה כיו"ד ("תריכין" ו"שביקין"), שמשמעו היה להפך: שהיא עזבה אותו וגירשה אותו.

הכלל הוא שצריך להיזהר בכל לשון ובכל כתב שלא יוכלו לצאת שתי משמעויות. אם לא האריך את הווי"ן או שכתב את היודי"ן המיותרות, הגט פסול.

3. **חידושים וביאורים**

* **הערה על "משפט יהיה ביני ובינך" (ר' יואל אשר ור' יצחק):** במציאות של ימינו הרי מסיימים את כל דיני התורה וסכסוכי הממון בין בני הזוג עוד לפני נתינת הגט.

* **כיצד אפשר לקרוא מילה אחת כשתי מילים — "ואי גרת"? (ר' יואל אשר):** מדוע שמישהו יקרא "ואיגרת" כשתי מילים ("ואי גרת") אם היא כתובה כמילה אחת? ר' יואל אשר מתרץ זאת במה שאמר ר' יצחק קודם: מאחר שמותחים את המילים מאוד לרוחב כדי למלא את שתים עשרה השורות, מילה ארוכה אחת יכולה להיראות כשתי מילים נפרדות.

* **ההבדל בארמית בין "תרוכין" ל"תריכין" (ר' יצחק ור' יואל אשר):** צריך לקרוא זאת בהברה ברורה ("תֲרוּכִין" לעומת "תְּרֵיכִין"), אם כי הם מודים שהדקדוק המדויק בארמית, מדוע היו"ד הופכת את המשמעות לכך שהיא מגרשת אותו, אינו ברור לגמרי.

* **טעם לכתיבת הגט דווקא בארמית (ר' יואל אשר ור' יצחק):** על הכלל של הרמב"ם שבכל לשון צריך להיזהר ממשמעות כפולה ("שלא יהיה בו משמע שני ענינות"), אומר ר' יואל אשר רעיון: זו הסיבה שממליצים לכתוב גט דווקא בנוסח הארמי העתיק. בטקסט הארמי כבר חישבו כל גדולי הדורות כל דרך אפשרית שבה מילה עלולה להתעקם או להיקרא בטעות. אילו רצה מישהו היום לכתוב גט ביידיש, היה צריך להשתמש בבינה מלאכותית כדי לחשב את כל הדרכים האפשריות לעוות את המילים. ר' יצחק מסכים שזהו הטעם שנאחזים בסדר הנוסח המגובש.

* **צורתן המשונה של האותיות בגט (ר' יצחק ור' יואל אשר):** למעשה, גט נראה משונה מאוד למי שאינו רגיל בו, משום שעושים יודי"ן ווי"ן מסוימות גדולות וארוכות מאוד (עד שו' נראית כמעט כמו ן' ארוכה). כל זה נובע ישירות מההלכות ברמב"ם, כדי למנוע כל חשש שו' תיראה כיו"ד וכדומה.

* **שיטת הרמב"ם לעומת הראב"ד — פסול בדיעבד או רק לכתחילה (ר' יצחק ור' יואל אשר):** הרמב"ם פוסק בסוף שאם לא האריך את הווי"ן או שכתב את היודי"ן, הרי זה "גט פסול" (בדיעבד). הראב"ד בהשגתו במקום חולק על הרמב"ם וכותב: "כל אלו הדקדוקין בשביל עומד ומערער" — הראב"ד סובר שכל הדקדוקים הללו נאמרו רק לכתחילה (כדי למנוע ערעורים), או רק כשהבעל עומד ומערער שהתכוון לפשט האחר; אבל לומר סתם שהגט פסול בגלל חששות רחוקים כאלה הוא חידוש גדול של הרמב"ם.

הלכה י"ד: מחיקה, תליה וגט קרוע (קרע של בית דין)

1. **לשון הרמב"ם**

גט שנמחק בו אות או תיבה או שתלה בין השיטין אם מטופס הגט הרי זה כשר. ואם מן התורף אינו גט. ואם החזיר ופירש בסוף הגט שאות פלונית תלויה או... וכן גט שנמצא קרוע שתי וערב שהוא קרע של בית דין הרי זה גט בטל כשאר השטרות, אבל אם נקרע ואינו קרע של בית דין כשר. נמוק או שהרקיב או שנעשה ככברה כשר. נמחק או ניטשטש ובבואה שלו קיימת, אם יכול להיקרות כשר ואם לאו אינו גט. במה דברים אמורים בשהיה הגט יוצא מתחת ידה בעדי חתימה ואין שם עדי מסירה, אבל אם יש שם עדי מסירה כשר, אף על פי שהיה תורף הגט על המחק או בין השיטין או שהיה קרוע שתי וערב כשניתן לה בפניהם.

2. **ביאור הפשט**

* *מחיקה ותליה:* גט שנמחקה בו אות או תיבה, או שתלו אותה בין השורות (בין השיטין): אם הדבר הוא ב"טופס הגט" (הנוסח הכללי של הגט), הגט כשר. אך אם הוא ב"תורף הגט" (עיקר הגט: השמות, ושהוא מגרשה ומתירה לכל אדם), "אינו גט". אולם אם תיקן ופירש בסוף הגט (לפני החתימה, כעין נ"ב) שאות פלונית תלויה או מחוקה, הרי זה כשר.

* *קרוע ונמחק:* אם נמצא גט קרוע לאורכו ולרוחבו (שתי וערב), שזהו "קרע של בית דין" (האופן שבו בית דין קורע שטר פסול), הגט בטל. אם נקרע באופן אחר, כשר (שאנו אומרים שנקרע סתם). אם הגט נרקב, האותיות נפלו ממנו (נמוק), או שנעשה מלא חורים ככברה, כשר. אם נמחק או ניטשטש, אך עדיין ניכר רושם וצל האותיות (בבואה שלו): אם עדיין יכול להיקרות כשר, ואם לאו "אינו גט".

* *עדי מסירה לעומת עדי חתימה:* כל זה דווקא כשהאשה מוציאה את הגט בעדי חתימה בלבד ללא עדי מסירה (שאז אין יודעים על מה חתמו העדים). אבל אם יש עדי מסירה המעידים שניתן לה גט כשר בפניהם, כשר, אפילו אם התורף היה כתוב על המחק או בין השיטין, או שהגט כבר היה קרוע שתי וערב בשעה שניתן לה.

3. **חידושים וביאורים**

* **סברת קרע של בית דין (ר' יצחק ור' יואל אשר):** ר' יצחק שואל מדוע קרע של בית דין פוסל את הגט — וכי חוששים שבית דין עשה דבר שלא כהוגן? ר' יואל אשר מבאר שהחשש הוא שבית דין ראה שהגט פסול, או שהבעל התחרט ולא רצה לגרש, ולכן קרע בית דין את הגט כדי שלא ישתמשו בו.

* **יסוד הפסול בגט קרוע — ריעותא בנאמנות לעומת פסול בעצם הגט (ר' יצחק):** מדברי הרמב"ם עולה חידוש גדול: מה שהגט קרוע שתי וערב אינו בעצם פסול בעצם חפצא של הגט! כל הבעיה היא רק ריעותא בנאמנות (נראה כאילו בית דין פסלו). לפיכך, אם נותנים גט קרוע בפני עדי מסירה, הוא כשר לגמרי.

* **עד כמה יכול הגט להיות קרוע, ושיטות הראשונים (ר' יואל אשר ור' יצחק):**

* ר' יואל אשר אומר סברא ש"קרוע" פירושו רק שיש קרע בנייר (קרע אחד לאורך וקרע אחד לרוחב), אך הנייר עדיין מחובר; שאילו היה נקרע לשני חלקים נפרדים, לא היה נקרא כלל "ספר" אחד.

* ר' יצחק מביא שהראב"ד, הרשב"א והרמ"א אכן דנים בעניין זה: יש שיטות הסוברות שאם אי אפשר לקרוא את הגט כלל, אין עדי מסירה מועילים, והרשב"א סובר שאם הוא קרוע שתי וערב אינו גט אפילו בעדי מסירה (שנחשב כאילו אין כאן נייר).

* **השגת הראב"ד על גט קרוע — החילוק בין גירושין לגביית כתובה (ר' יצחק):** בסוף הפרק חוזרים להשגת הראב"ד על גט קרוע. הראב"ד התקשה באותה קושיא שהתקשה בה ר' יצחק בשעת הלימוד: איזה פסול יכול להיות בגט קרוע אם עדיין אפשר לקרוא את כל האותיות והכל כתוב כהלכה? הראב"ד מבאר שגט קרוע באמת כשר לעצם הגירושין! הסיבה היחידה שקורעים גט (ומדוע יש חסרון בגט קרוע) היא רק **"שלא תגבה בו"** — שבגט

רגיל יכולה האשה לגבות את כתובתה; ממילא, אם הגט קרוע, אינה יכולה לגבות בו את הכתובה (ובית דין טוענין ליתומים שכבר נפרעה), אך לעניין עצם הגירושין הגט נשאר כשר.

* **[הערה צדדית: גט על שני פתקים]:** ר' יואל אשר מעיר שעדיין לא ראינו ברמב"ם את דינו של מי שכותב חצי גט על פתק אחד ואת החצי השני על פתק אחר (אף שפשוט שצריך להיות פתק אחד).

הלכה ט"ו: חמישה אנשים הכותבים בגט אחד (בכלל, גט תחת גט, וחזר ופרטן)

1. לשון הרמב"ם

חמשה שכתבו גט אחד לחמש נשותיהן, אם כתבוהו בכלל, כגון שכתבו בכך בשבת גירש פלוני לפלונית ופלוני לפלונית וכל אחד מהן אמר לאשתו ליכי דיתהויין וכו' ושני עדים חותמין מלמטה, הרי זה כשר ויינתן לכל אחת מהן בעדי מסירה, ואם אין שם עדי מסירה כל שתצא מגילה זו מתחת ידה מגורשת. אבל אם כתב בכך בשבת גירש פלוני לפלונית והשלים הגט והתחיל תחתיו גט אחר באותה המגילה ביום זה גירש פלוני לפלונית והשלים הגט השני וכן עד שגמר כל הגיטין והעדים חתומים למטה מן הכל, אם ניתנה מגילה זו לכל אחת מהן בעדי מסירה הרי כולן מגורשות, ואם אין שם עדי מסירה והיתה מגילה זו יוצאה מתחת יד אחת מהן, אם היתה זו שגיטה באחרונה שהעדים נקראים עמו הרי זו מגורשת, ואם היתה המגילה יוצאה מתחת יד אחת מן הראשונות הרי זו ספק מגורשת. כתב אני פלוני ופלוני ופלוני גירשנו נשותינו פלונית ופלונית ופלונית והשלים הגט, אף על פי שנמסר לכל אחת מהן בעדים אינו גט, שאין שתי נשים מתגרשות בגט אחד שנאמר וכתב לה לא לה ולחברתה. חזר ופרטן בתוך הגט וכתב פלוני אלמוני גירש פלונית ופלוני גירש פלונית בזמן פלוני הרי אלו כשרים.

2. ביאור הפשט

חמישה אנשים רוצים לכתוב גט לחמש נשותיהם על נייר אחד:

* *אופן א' (כתבוהו בכלל מפורט):* כותבים גט אחד שבו מונים כל זוג בנפרד ("פלוני גירש את פלונית, ופלוני לפלונית... וכל אחד מהם אמר לאשתו..."), ושני עדים חותמים למטה — הגט כשר. יש למסור אותו לכל אשה בעדי מסירה. אם אין עדי מסירה, רק האשה שהמגילה בידה ("יוצאה מתחת ידה") מגורשת, שבשאר הנשים אין יודעים אם הגט הגיע לידן.

* *אופן ב' (גט תחת גט):* כותב גט שלם אחד, ותחתיו באותה מגילה כותב גט שלם שני, וכן הלאה כל החמישה, והעדים חותמים תחת כולם. בעדי מסירה לכל אשה, כולן מגורשות. בלא עדי מסירה (בעדי חתימה בלבד): אם המגילה נמצאת ביד האשה האחרונה (שגיטה סמוך מעל העדים), היא מגורשת; אם ביד אחת הנשים שלמעלה, היא ספק מגורשת.

* *אופן ג' (בכללות גמורה ללא פרטים):* אם כותבים רק "אני פלוני ופלוני גירשנו נשותינו פלונית ופלונית", "אינו גט" אפילו בעדי מסירה, שנאמר "וכתב לה" — לא לה ולחברתה. אבל אם "חזר ופרטן בתוך הגט" (חזר על כל זוג בנפרד: "פלוני גירש פלונית, ופלוני גירש פלונית"), כשר.

3. חידושים וביאורים

* **החילוק בין אופן א' לאופן ב' לעניין עדי חתימה (ר' יצחק ור' יואל אשר):** באופן הראשון כל החמישה שזורים בנוסח גט אחד ("כמו פתקה של כולל"), ממילא חתימת העדים חלה על כולם, וכל אשה שהגט בידה מגורשת. באופן השני אלו גיטין נפרדים זה תחת זה. כשאין עדי מסירה וצריך עדי חתימה, כלל הוא שהעדים צריכים לחתום מיד אחר נוסח הגט. אצל האשה האחרונה העדים חתומים מיד תחת גיטה; אך אצל הנשים הראשונות יש ספק אם החתימה שבתחתית הכל נחשבת עדי חתימה על הגיטין שלמעלה, או רק על האחרון.

הלכה ט"ז – י"ז: שני גיטין על מגילה אחת (זה בצד זה, זה למעלה מזה, שייר מקצת הגט, ושאילת שלום)

1. לשון הרמב"ם

כתב שני גיטין בשני דפין במגילה אחת זה בצד זה, אם יש שני עדים נקראין בסוף גט זה ושני עדים בסוף גט זה הרי זה כשר, וכל שתצא מגילה זו מתחת ידה מגורשת. היו שני עדים בלבד באים מתחת זה לתחת זה, אם יצא מתחת יד זה שהעדים נקראין עם גיטה הרי זו מגורשת, ואם יצא מתחת יד השניה שאין העדים נקראין עמו אינו גט עד שימסור לה בעדים. כתב שני גיטין בשני דפין זה למעלה מזה והעדים בין שני הגיטין שנמצאו בסוף הראשון ולמעלה מן השני, אם היה יוצא מתחת יד זו שהעדים נקראין בסוף גיטה הרי זו מגורשת, וזו שהעדים נקראין בראש גיטה למעלה אינה מגורשת, שהעדים שחתמו בראש הדף של גט או מצידו או מאחוריו אינו גט... הקיף ראש דף זה לראש דף זה והעדים באמצע, שנמצאו העדים בראש שני הגיטים, שניהם בטלים. ואם נמסרו להם בעדים, שניהם כשרים. שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני והעדים מלמטה בסוף הדף השני, כשר. והוא שיהיה ניכר במגילה שלא נחתכה, ושלכך נתכוון הסופר שישלים בדף השני. אבל אם אינו ניכר, אף על פי שנמסר בעדים, הרי זו ספק מגורשת, שמא שני גיטין היו, ונחתך מקצת זה מסוף הדף ומקצת השני מראש הדף. הרי שכתב את הגט, ואחר שגמר כתב: שאלו בשלום פלוני, שלום עליך פלוני רעי, וכיוצא בזה, וחתמו העדים מלמטה, והרי גט זה יוצא מתחת ידה, הרי זו ספק מגורשת, שמא לא חתמו אלא על שאילת שלום. אבל אם כתב: ושאלו בשלום פלוני, וכיוצא בזה, שהרי ליוה דברים אלו על דברי הגט ועל שניהם חתמו, הרי זו מגורשת. ואם מסר לה בעדים, בין כך ובין כך כשר.

2. ביאור הפשט

* *שני גיטין זה בצד זה (שני טורים):* אם תחת כל טור חתומים שני עדים, שניהם כשרים, וכל אשה שמוציאה את המגילה מתחת ידה מגורשת. אם יש רק שני עדים שחתימתם נמשכת לרוחב מתחת גט אחד עד תחת הגט השני ("מתחת זה לתחת זה"), רק האשה שהעדים נקראים מיד תחת גיטה מגורשת (בעדי חתימה); אצל האשה השנייה "אינו גט" אלא אם כן מוסרים לה אותו בעדי מסירה.

* *שני גיטין זה למעלה מזה והעדים באמצע:* אשת הגט העליון (שהעדים בסוף גיטה) מגורשת. אשת הגט התחתון (שהעדים למעלה בראש גיטה) אינה מגורשת, שעדים שחתמו בראש הדף, מצידו או מאחוריו "אינו גט". אם הקיף ראשי שני הגיטין זה כנגד זה והעדים באמצע (בראש שני הגיטין), שניהם בטלים; אך בעדי מסירה שניהם כשרים.

* *שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני:* אם הגט לא נכנס בעמוד (דף) אחד והסופר השלימו בעמוד השני והעדים למטה, כשר — בתנאי שניכר במגילה שלא נחתכה, ושהסופר נתכוון מלכתחילה להשלים בעמוד השני. אם אינו ניכר, הרי זו ספק מגורשת אפילו בעדי מסירה, שמא היו אלו שני גיטין נפרדים ונחתכו השורות התחתונות של הגט הראשון והשורות העליונות של הגט השני.

* *שאלו בשלום פלוני:* אם לאחר שגמר את הגט הוסיף דרישת שלום ("שאלו בשלום פלוני") והעדים חתמו תחתיה (בלא עדי מסירה), הרי זו ספק מגורשת, שמא לא חתמו העדים אלא על דרישת השלום. אבל אם כתב בוי"ו החיבור ("ושאלו בשלום פלוני"), הוי"ו מחברת את דרישת השלום לגט, והיא מגורשת. בעדי מסירה כשר בשני המקרים.

3. חידושים וביאורים

* **קושיא: כיצד מונעים קנוניה כששני גיטין על פתק אחד? (ר' יואל אשר ור' יצחק):** ר' יואל אשר מקשה קושיא מעשית חזקה על כל הדינים שבהם כותבים כמה גיטין על פתק אחד והרמב"ם אומר "וכל שתצא מגילה זו מתחת ידה מגורשת": מה מונע מהאשה הראשונה (שקיבלה באמת את הגט והציגה אותו בבית דין) להעביר אחר כך את אותו הפתק לאשה השנייה (שמעולם לא קיבלה אותו מבעלה), וזו תבוא לבית דין ותראה שהוא "יוצא מתחת ידה"?! ר' יצחק משיב שהאשה הראשונה אינה נאמנת בתורת עדות לומר שנמסר לכולן, אך הוא מודה שאם היא פשוט מוסרת את הפתק לאשה השנייה, אכן יכולות הן למעשה "לנצל את השיטה" ולהטעות את בית דין, שבית דין מניח שמי שהגט בידה קיבלה אותו כשורה.

* **עדים בראש הדף בעדי מסירה (ר' יצחק):** כל הפסול של עדים שחתמו למעלה, מן הצד או מאחור, הוא רק כשסומכים על עדי חתימה. לשיטת הרמב"ם שעיקר הוא עדי מסירה, הגט כשר בעדי מסירה אף כשהחתימות במקום הלא נכון.

* **ביאור המילים: "דף" לעומת "מגילה" (ר' יואל אשר ור' יצחק):** ר' יואל אשר פירש תחילה "דף" כפתק נפרד. ר' יצחק מתקנו, ומביא ראיה מהלכות ספר תורה: אצל הרמב"ם "מגילה" פירושה כל היריעה של הנייר/הקלף, ו"דף" פירושו עמוד (טור) באותה מגילה.

* **מדוע עדי מסירה אינם מועילים ב"שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני" (ר' יצחק ור' יואל אשר):** מדוע כאן חמור מההלכות הקודמות, שאפילו עדי מסירה אינם מועילים? משום שהחשש כאן אינו רק על חתימת העדים, אלא על עצם נוסח הגט — שמא זהו צירוף של שני חצאי גיטין (שורות 1–5 מגט אחד, ומשורה 6 והלאה מגט שני), ונמצא שאין כאן כלל שטר שלם!

* *כיצד רואים "שיהיה ניכר":* ר' יצחק מבאר שצריך לראות את מבנה הדף — למשל, שגודל הקלף, הגליונות (השטח הריק סביב העמוד), או סימן כלשהו מראים בבירור שזהו מסמך שלם אחד הממשיך לעמוד השני.

* *סברת הראב"ד:* ר' יואל אשר שואל אם אפשר היה להשתמש כאן גם בסברת הראב"ד (מהלכה י"ג), שאם הבעל עצמו בא ואומר שכתבו כגט אחד נאמינו. ר' יצחק משיב שלא, שאם אינו ניכר בשטר עצמו, חסר בעצם חפצא של השטר.

* *תיקון הפסול על ידי הוספה בסוף הגט:* ר' יואל אשר ור' יצחק מעלים שאלה מחודשת: בהלכה י"ד אמר הרמב"ם (לעניין טעויות ומחקים) שאם מוסיפים בסוף הגט ומפרשים את הבעיה לפני החתימה, כשר. הם דנים אם אותה עצה הייתה מועילה גם כאן — שהסופר יוסיף בסוף העמוד השני שהגט התחיל בעמוד הראשון, ובכך יתוקן החשש. ומסקנתם שייתכן שאכן יועיל.

* **[הערה צדדית: "מסיים בדבר טוב" בגט]:** על ההלכה של הוספת "שאלו בשלום פלוני" בסוף הגט, אומר ר' יואל אשר בדרך צחות שהוספת דרישת שלום בסוף גט היא עצה טובה מדין "מסיים בדבר טוב", לאחר דבר לא נעים כגט.

תמלול מלא

הלכות גירושין פרק ד': הלכות כתיבת הגט ונוסח הגט

פתיחה לפרק ד'

ר' יצחק: [[#1]] אחת, שתיים, שלוש. אנו לומדים היום הלכות גירושין פרק ד'. מי שרוצה לכתוב גט צריך ללמוד את הפרק הזה כדי לדעת כיצד.

ר' יואל אשר: כן. לפני שניגש לשיעור, ברצוננו להודות לפטרון השיעור שלנו, ידידנו ר' יואל הלוי ווערצבערגער, ולהודות לו על התמיכה, החסות והזיכוי של ישראל. הזכות תעמוד לו ולכל התומכים. אומר הרמב"ם הקדוש: הפרק הרביעי.

ר' יצחק: חבר'ה, מישהו אחר רוצה לקרוא לשיעור שלו "הפרק היומי", "כל התורה כולה". יקראו לזה "תורה", כי "כל התורה

כולה" שייך לנו, והרי כתוב "מורשה קהילת יעקב", ממילא מי שרוצה להיקרא קהילת יעקב צריך לדבר אחר כך.

ר' יואל אשר: טוב, כבר יצאנו ידי חובת מצוות "פיתיון קליקים", עכשיו אפשר ללכת ללמוד.

ר' יצחק: אין כותבין את הגט. טוב.

דיון: האם ההלכות שבפרק זה הן מעשרה הדברים שמדאורייתא?

ר' יואל אשר: כבר למדנו, מה כבר למדנו? זהו הפרק הרביעי של הלכות גירושין. הרמב"ם אמר שיש עשרה דברים חשובים, עשר הלכות דאורייתא בגט. כבר מנינו כמה מהם, כמה מהם: רצון, לשם איש ואשה.

ר' יצחק: כן, אינני יודע אם ההלכות כאן הן דאורייתא.

ר' יואל אשר: המשך? כתיבת הגט הייתה אחת מהן? לא.

ר' יצחק: היה כתוב שלא יהיה במחובר.

ר' יואל אשר: אבל את כל הפרטים כבר בעצם סיימנו.

ר' יצחק: אולי את כל עשרת הדאורייתא'ות. אינני יודע אם עברנו על כל העשרה ממש, אבל כל הדברים שלומדים כאן, נראה לי שלא כולם מעכבים מדאורייתא.

ר' יואל אשר: הרבה מהן הלכות מעשיות, כיצד גט צריך להיות כראוי כדי שלא יפריע שום דבר,

ר' יצחק: לזייף דבר. אינני רואה אם הוא אומר שפסול אם לא הולכים לפי כל הכללים. כלומר, למשל מחובר פסול, הוא "אינו גט". אבל הדברים האלה, על חלק מהדברים הוא אומר שאינו גט, ועל חלק צריך לראות.

ר' יואל אשר: לכתחילה, יש. טוב, אומר הרמב"ם כך: **אין כותבין את הגט...**

ר' יצחק: אבל אפילו הדברים שכתוב כאן "אינו גט", אינם מעשרת הדברים שמנה. באמת מעניין.

ר' יואל אשר: בוא נראה. הפשט הוא שדבר שעומד, לכאורה פשוט מאוד שהוא...

ר' יצחק: זה פשוט, אבל זה לא כתוב קודם ברשימה, בפרק א' זה לא הופיע ברשימה.

ר' יואל אשר: הסתכלתי ברשימה קודם.

ר' יצחק: זה לא היה ברשימה. אהה. כן.

סקירת הפרק: צורת הגט לעומת חומר הגט

ר' יואל אשר: טוב. [[#2]] אומר הרמב"ם כך: תחילה נלמד באיזה סוג דיו ועל איזה סוג נייר. אחר כך נלמד איזה סוג כתב. ואחר כך נלמד כיצד הדבר, איזה סוג כתב, באיזו לשון. לאחר מכן הרמב"ם פשוט יקרא את נוסח הגט בארמית כפי שהוא מומלץ, ואחר כך ייכנס לסוגיה מעניינת: אם רוצים להשתמש באותו טופס גט ליותר מגט אחד, ורוצים לכתוב אותו באופן שיהיה אותו טופס, ובאמצע יהיו פרטים אחרים, כך שאפשר יהיה לחלק את אותו דבר כדי לתת אותו לאדם הבא, משהו מעין זה, ונכנסים לזה.

ר' יצחק: לשני.

ר' יואל אשר: זה די מעשי, אפשר לומר כמו הלכות מעשיות ב...

ר' יצחק: חדר בית הדין בעת כתיבת הגט. דרך אחרת לומר זאת היא שהרמב"ם חילק זאת: מה שייקרא "חומר הגט". כלומר, עד עכשיו דיברו על ה"צורה", זה על המעשה, על הפעולה, מי צריך לתת, למה צריך להתכוון. עכשיו מדברים על החומר: על הנייר, על המילים,

ר' יואל אשר: וכו'.

הלכה א': במה כותבין את הגט (דבר שרישומו עומד)

ר' יואל אשר: כן, טוב, אומר הרמב"ם כך: **אין כותבין את הגט אלא בדבר שרישומו עומד**, רק במשהו שאחרי שחורטים אותו, אחרי שכותבים אותו, הוא מתקיים. **כגון דיו, וסקרא וקומוס וקלקנתוס**,

ר' יצחק: כל מיני סוגים. למדנו ש"דיו" בלשון חכמים פירושו שחור, דיו שחורה.

ר' יואל אשר: דיו שחורה שעושים, נדמה לי, משמן מפוחם.

ר' יצחק: כן, נראה לי שאין זה מעכב ממה עושים אותה, דיו היא לשון של שחור, מסתמא בזמנם היה בכל מקרה רק סוג אחד של דיו שחורה. למדנו בהלכות ספר תורה, שם מבואר כיצד עושים אותה,

ר' יואל אשר: אבל אינני יודע אם לגבי הגט זה מעכב. כן,

ר' יצחק: וסקרא וקומוס וקלקנתוס הם סוגי מינרלים.

ר' יואל אשר: סקרא היא דיו אדומה, וקומוס וקלקנתוס הם סוגי מינרלים שמפיקים צבע חזק...

ר' יצחק: גם זה שחור, אבל יותר שחרחר.

ר' יואל אשר: וכיוצא בהן, אבל אם כתבו בדבר שאינו עומד, אם כתב אותו במשהו שאינו מתקיים. "אינו מתקיים" פירושו מסתמא לזמן ארוך יותר.

ר' יצחק: אינני יודע אם הוא אומר מהו הזמן,

ר' יואל אשר: אבל זה אינו מתקיים מספיק זמן, לכמה שבועות, לכמה חודשים. **כגון משקין ומי פירות**. משקין ומי פירות הם: בהתחלה, כשהם טריים, אפשר לקרוא, אבל עם הזמן זה נחלש – **אינו גט**, הוא פסול, כי אולי אין זה נקרא כתיבה.

חקירה: מדוע גט צריך להיות דבר המתקיים אם הוא רק שטר חלות?

ר' יצחק: אבל הרמב"ם לא אמר. נכון, הוא לא מביא מדוע זה נקרא אינו גט. כלומר, אינו גט – מניין לוקחים שזה לגמרי אינו גט?

ר' יואל אשר: זה לכאורה צריך להיות דין בכל כתב, בכל שטר: אם הוא נמחק, הרי זו ליצנות. מה הרעיון בשטר? משהו שאפשר יהיה להביא אותו כשצריכים אותו.

ר' יצחק: תלוי כמה זמן צריכים אותו, אינני מבין. גט הרי צריכים רק לאותה שנייה.

ר' יואל אשר: [[#3]] מדוע? הרי צריך להיות אפשר להוכיח שהיא אינה אשת איש. לאן הולכת חזקת אשת איש? היא תהיה נוגעת...

ר' יצחק: לא, לא, גט...

ר' יואל אשר: בגט, אם אישה רוצה להינשא והיא אחת שאומרת שהייתה פעם אשת איש, זה כן נוגע.

ר' יצחק: אבל הדברים האלה אינם מעכבים! אם הגט נשרף דקה אחרי שנתנו אותו, הוא כשר. לא כמו שטר שעוסק בממון, שעשוי כדי... כתובה למדנו, כתובה עשויה כדי שאפשר יהיה להביא ראיה מאוחר יותר. גט אינו עשוי כדי שאפשר יהיה להביא ראיה מאוחר יותר, גט הרי הוא דבר שעושה חלות!

ר' יואל אשר: או שטר קידושין...

ר' יצחק: בשטר קידושין תהיה גם כן ההלכה הזו?

ר' יואל אשר: לא למדנו את ההלכות האלה בשטר קידושין.

ר' יצחק: אין הלכות.

ר' יואל אשר: אין הלכות.

ר' יצחק: אין, לא כתובות כל ההלכות האלה. יש מה שאמרו שצריך להיות כתוב שמו ושמה, זאת למדנו, אבל לא כתוב שפסול אם אינו דבר המתקיים. אני רק שואל דבר אחד: יש סוג כזה של כתב, ספר תורה למשל אני מבין, ספר תורה יצטרכו להיות מסוגלים לקרוא. שטר – כל זמן שיצטרכו לתבוע בו, צריך להיות אפשר לקרוא אותו. אבל ההלכה הזו בגט היא הלכה מעניינת. היא אינה פשוטה. הרמב"ם אומר שזה מעכב, שזה כביכול מדאורייתא. ואינני מבין מדוע, אתה מבין מה שאני אומר? אולי נראה שכן, שגט עשוי...

דרך ביניים: כתיבה באבר (עופרת), שחור ושיחור

ר' יואל אשר: אם כן, אם זה דבר שאינו עומד כלל, שממש אינו מתקיים, זה כלל אינו גט, **אינו גט**. ועכשיו יש לנו כאן את דרך הביניים, מה שמתקיים לזמן קצר, לפרק זמן מסוים, אבל לא לעולם: **כתבו באבר**, אבר נדמה לי הוא עופרת. אם כן, עיפרון – כל אחד יודע, עיפרון מתקיים כמה שנים יפות, אבל אינו חזק כמו דיו. או **בשחור ובשיחור**, בדרכים אחרות לעשיית דיו שחורה. שחור ושיחור נדמה לי הם אפר, לוקחים אפר,

ר' יצחק: אפשר לצייר באפר. אפר או פחם, משהו כזה?

ר' יואל אשר: כן. הוא **כשר**. נראה שאי אפשר לקרוא לזה דבר שאינו עומד, אבל אין רישומו עומד לעולם, נדמה לי לא לזמן ארוך מאוד. **כשר** – הוא כשר משום שאינו נמחק ממש מיד, **ואין כותבין בהן לכתחילה**. טוב.

דיון: החיסרון שבעיפרון (חשש זיוף) וגדר "שם כתיבה"

ר' יצחק: מעניין. לכאורה, למשל, אם תיקח את הדוגמה שלנו של עיפרון – עיפרון הוא לכאורה אבר, עופרת, כן? פשוטו כמשמעו. ועיפרון מתקיים, כלומר עיפרון יכול להחזיק לדורות עולם. ההבדל הוא שקל למחוק אותו, יש לך מחק. מה שאין כן דיו קשה יותר למחוק; אפשר אולי גם למחוק אותה, אבל צריך לגרד את כל הדבר.

ר' יואל אשר: אינך יודע, ייתכן שבנסיבות מסוימות זה אולי דוהה ביתר קלות, כגון נניח שנופלת טיפה של רטיבות או שזה מתייבש מדי.

ר' יצחק: אבל נראה לי שההבדל הוא יותר שקל יותר למחוק אותו, אולי כמו דבר שיכול להזדייף, קל לשנות אותו. אתה מבין, הלשון הזו אינה כתובה ברמב"ם כאן, אבל אני אומר: בדרך כלל בשטר יש כלל – אם אפשר לזייף אותו בקלות, יש בעיה. לכאורה עיפרון היה צריך להיות בעייתי כך, אבל כאן לא זה כתוב.

ר' יואל אשר: על זה כתוב יותר שהוא כשר. ייתכן באמת משום ש... לכתחילה מדוע אסור?

ר' יצחק: אני אומר את כל הדברים האלה רק משום שאמרת קודם שזו הלכה מעשית, שאין בה למדנות; אני רואה שזה כלל לא פשוט להסביר, אם צריך להסביר, אתה מבין מה שאני אומר? זה מדרכי המתקיים. ומי פירות – אינני יודע, כתבת פעם בקצת מיץ ענבים? שיחזיק, מי יודע כמה זמן? אינני יודע, תלוי במה.

ר' יואל אשר: אבל לכתוב אותיות? אינני יודע, לכתוב אותיות – זה משאיר סימן על המפית.

ר' יצחק: אבל אין זו כתיבת גט.

ר' יואל אשר: אינני יודע.

ר' יצחק: תכניס את זה לעט ותשפוך את זה כך. מה זה יכול להיות? הוא מביא מעין כתיבה, הראשונים אומרים שזו כתיבה,

ר' יואל אשר: כתב, זה לא נקרא כתב.

ר' יצחק: הרמב"ם לא מנה זאת בין עשרת הדברים.

ר' יואל אשר: לא, בדיוק. אבל הוא כן אומר "אינו גט".

ר' יצחק: אוהו. בהלכות שבת למשל למדנו שאין זה נקרא כתב, ואולי אין עוברים על דבר כזה. בקיצור, אבל שם מבינים יותר, כי אין זו מלאכה. ספר תורה, כן,

ר' יואל אשר: ספר תורה גם כן, צריך להיות דיו.

ר' יצחק: לא טוב בקלקנתוס, כן, אבל את זה אני מבין, כי צריך להיות יפה, צריך להיות זהב וכסף בנייר.

ר' יואל אשר: אני אומר.

ר' יצחק: בסדר. [[#4]] טוב.

הלכה ב': מי עפצא וכתב שאינו ניכר

ר' יואל אשר: אומר הרמב"ם הלאה: **כותבין במי עפצא**. יש דבר שנקרא מי עפצא. הרב קאפח כותב שמי עפצא הם צמחים מסוימים שכאשר הם מקבלים עקיצה מחרק מסוים, צומח משהו, על הצמח צומחת מעין יבלת, משהו כזה, נוצרת תגובה כימית שמשהו צומח, ולזה יש כוח חזק לצבע; אם משרים אותו עם הדברים הנכונים, הוא נעשה דיו חזקה. כך הוא מסביר, אינני יודע כבר מאיפה הוא

לוקח את זה, אבל מעניין, סתם לדעת – הפלא שבבריאה, שמקבלים עקיצה מחרק, ואז מתפתח מזה צבע. זה נקרא מי עפצא.

במי עפצא אפשר לכתוב לכתחילה **על גבי הנייר והעור וכיוצא בהן**: על נייר – נייר פירושו הרי בדרך כלל מה שעושים מעץ, אם אני זוכר נכון, כן? – או עור, עליו מי עפצא נכתבים טוב מאוד. אבל את העפצא אפשר להשתמש גם לעיבוד הנייר, כדי שהנייר יקלוט היטב צבע. אם כן, אם השתמשו במגילה עפיצא – **אבל לא על גבי מגילה עפיצא** – אי אפשר לכתוב במי עפצא על מגילה עפיצא. כי על מגילה עפיצא אפשר לכתוב בדיו אחרת; מגילה שהשרו אותה במי עפצא נעשית טובה מאוד לקליטת דיו אחרת, אבל למי עפצא עצמם אינה טובה. משום שזה **מפני שאינו ניכר**, משום שזה כמו צבע אחד על צבע דומה מאוד. מסתמא מה שמשתמשים בו לדיו כהה הרבה יותר, אבל זה עדיין מאותו מין, הניגוד אינו ניכר כל כך. **ואם כתב אינו גט** מאותה סיבה. **וכן כל כיוצא בו** – אם זה אינו ברור מספיק.

דיון: דיו בלתי נראית וגט זעיר

ר' יואל אשר: ייתכן שמשהו אי אפשר לקרוא. למשל, יש מה שילדים מקבלים אצלנו כמתנות בחנוכה, כן, דיו...

ר' יצחק: חשבתי שזה מי פירות,

ר' יואל אשר: שאפשר לקרוא רק תחת מכשיר מסוים, תחת...

ר' יצחק: כן, מי פירות, משתמשים לפעמים במיץ לימון, משהו כזה... אם כן לכאורה אם מישהו ישאל...

ר' יואל אשר: שאלה אם מישהו כתב בכתב זעיר. יש אנשים שהם מומחים, כותבים על משהו שצריך זכוכית מגדלת גדולה. מסתמא גם זה יהיה פסול, כי כל דבר שאתה יכול...

ר' יצחק: לא לקרוא אלא עם משהו...

ר' יואל אשר: טכנולוגיה מיוחדת או מה ש...

ר' יצחק: לא, כאן מדברים על מתקיים, שזה אינו מתקיים. אה, "אינו ניכר" פירושו... כן, "אינו ניכר" פירושו צריך להיות אפשר לראות את זה על... בסדר, בכלל מסתמא יש לכתוב כרגיל. הרי מדברים בדיעבד, אם מישהו עשה משהו משעשע, עשה גט זעיר, גט מיקרוסקופי.

ר' יואל אשר: אינני יודע. לגבי ספר תורה איכשהו מקובל שאפשר, כן?

ר' יצחק: זה לא מיקרוסקופי. זה מספיק... באמת לא. אגב, זה באמת משעשע. אינני יודע, אין טעם בספרי התורה הזעירים. זה לא עשוי אלא לריקודים.

ר' יואל אשר: זה לא שייך ל... זה לא עשוי לשם תורה.

ר' יצחק: לא, זה כן, אפשר לומר שמישהו צריך לנסוע איתו בדרכים.

ר' יואל אשר: ייתכן שמשהו אי אפשר לקרוא. למשל, יש מה שקוראים, ילדים מקבלים את זה במתנה, דברים מפוארים כן, דיו שמשתמשים בה ב...

ר' יצחק: חשבתי שזה מי פירות.

ר' יואל אשר: אפשר לקרוא רק תחת מכשיר מסוים, תחת...

ר' יצחק: כן, מי פירות. משתמשים לפעמים במיץ לימון.

ר' יואל אשר: משהו כזה... אם כן לכאורה אם מישהו ישאל שאלה, אם מישהו כתב בכתב זעיר. יש אנשים שהם מומחים, הם כותבים על... צריך זכוכית מגדלת גדולה. סתם גם כן, כי כל דבר ש...

ר' יצחק: שאינך יכול לקרוא אלא...

ר' יואל אשר: בעזרת טכנולוגיה מיוחדת...

ר' יצחק: כן, אתה מדבר על "מסתמא'ות", אינני סבור ש... אה לא, "אינו ניכר" אתה מתכוון. "אינו ניכר", כן, "אינו ניכר" פירושו מן הסתם שצריך להיות אפשר לראות את זה כרגיל, כן. בסדר, לכתחילה מן הסתם יש לכתוב כרגיל. הרי מדברים הכל בדיעבד, אם מישהו עשה משהו משעשע, עשה גט קטנטן.

ספר תורה קטן

ר' יואל אשר: גט מיקרוסקופי, אינני יודע. לגבי ספר תורה איכשהו מקובל שאפשר.

ר' יצחק: כן? זה לא מיקרוסקופי, זה מספיק. באמת לא, אגב זה באמת משעשע, אינני יודע, אין טעם בעניין הזה, ספר תורה קטנטן. זה לא עשוי לתכלית.

ר' יואל אשר: זה לא אמיתי. זה לא עשוי לשם תורה.

ר' יצחק: לא, זה כן. אפשר לומר שמישהו צריך לנסוע בדרכים, צריך שתהיה לו תורה. אי אפשר לומר שזה לא עשוי כדי...

ר' יואל אשר: הרי המלך היה לו ספר תורה תלוי על זרועו.

ר' יצחק: מוכרח שזו הייתה תורה קטנטנה.

הלכה ג': על מה כותבין את הגט

כתיבת גט על איסורי הנאה

ר' יואל אשר: טוב, הלאה. **"על הכל כותבין את הגט"**, אומר הרמב"ם.

ר' יצחק: עד עכשיו למדנו במה כותבים, עכשיו נלמד על מה כותבים.

ר' יואל אשר: מה אומר הרמב"ם? **"על הכל כותבין את הגט"**, על כל סוג נייר, או על כל סוג דבר שאפשר לכתוב עליו, **"כותבין את הגט. אפילו על איסורי הנייה"**, אפילו על דבר שאסור בהנאה אפשר גם כן לכתוב.

מדוע? משום שהשטר אינו צריך להיות שווה כלום. כשהיו אומרים שהשטר, אתה יודע, גם למשל במקדש בשטר, שאינו צריך להיות שווה כסף. השטר הוא דבר בפני עצמו. אם כן, אפילו איסור הנאה שאינו שלו, התורה הפקירה אותו, או שזה כמו כשצריך אותו...

ר' יצחק: לשרוף, זה כבר כן...

ר' יואל אשר: כמו כתותי מיכתת שיעוריה, או דברים מסוג זה, כי אין צורך שיהיה לו שיעור מסוים. כתותי מיכתת שיעוריה, אבל

למעשה אפשר לקרוא כאן את הגט.

ר' יצחק: אבל רגע אחד, בוא נזכור, יש גדרים שונים באיסורי הנאה. הוא אכן מביא שהרמ"א אומר שאם זה דבר שצריך שריפה, שאז יש לו דין של כתותי מיכתת שיעוריה, אז אולי כן. שיעוריה...

ר' יואל אשר: וכי צריך שיהיה שיעור?

ר' יצחק: הרי אין שום שיעור.

ר' יואל אשר: כמה שכתוב באוויר.

ר' יצחק: כמי שאינו. כמי שאינו. אכן, אחרים חולקים ואומרים שלא, שזה כן כשר. אבל על כל פנים הרמב"ם מדבר על סתם איסור הנאה. הוא אינו מדבר על עבודה זרה, דבר שצריך לשרוף, חמץ בפסח. ואז אין בעיה. מדוע? כי נראה שאולי זה לא נקרא הנאה, אולי כמו שאתה אומר, כי יש לנו את החוק על הזיוף. אגב, זה כן הנאה, כלומר לכאורה אסור לעשות זאת.

ר' יואל אשר: אסור לעשות זאת, אבל אין זה איסור, אין זה כמו שאתה יוצא עכשיו ידי מצוות שופר על ידי עבירה, אין כאן מצוה כלל. למעשה יש גט כתוב. ייתכן שהאדם עשה עוולה, אבל למעשה יש גט כתוב. ולגט אין שיעור מסוים או... כל שאר הדברים היו שלא יהיה שיעור אתרוג או שלא ייקרא אתרוג שלך. שייכים כל הדברים הללו.

ר' יצחק: כן, הרמב"ם הלך רחוק, הלו? תבין מה שאני אומר, כי זה לא כל כך פשוט בעיניי. הוא הלך רחוק כראוי, לא אדם רגיל. מבין את שאלתי?

ר' יואל אשר: כן. נמשיך הלאה.

ר' יצחק: אין זה איסורי הנאה, צריך להיות בסדר. [[#2]] בסדר, וכותבין.

כתיבה על "דבר שיכול להזדייף"

ר' יואל אשר: **"וכותבין"** אפשר לכתוב, **"על דבר שיכול להזדייף"** אפילו על דבר שיכול להזדייף, שאפשר למחוק עליו, להתעסק בו, כמו שהיה לנו באמת טוב מאוד, היה לנו העיפרון.

ר' יצחק: לא, כאן הוא מדבר על סוג של נייר.

ר' יואל אשר: כן, לכאורה זה יהיה אותו רעיון, כי מדוע אומר הרמב"ם, מדוע באמת לא מפריע שזה דבר שיכול להזדייף? כי הרי אנו לומדים כל הזמן שתמיד חייבים עדי מסירה, **"והוא שיתננו לה בעדי מסירה"**. אם יש עדי מסירה, זה לא נוגע. הרי עיקר העדים הוא שיש את שני האנשים החיים שאפשר לחזור אליהם, זה לא נוגע. אם תהיה שאלה של...

ר' יצחק: זיוף, הולכים לעדי מסירה. כלומר, כמו הסברא שלי, אין זה... כמו מה שלמדנו קודם זה עוד דין כתב, אבל בעצם "יכול להזדייף" אינו יוצר בעיה, כי יכול להזדייף אינו דין כתב. אני אומר, צריך להבין כאן את הלמדנות, מבין, אני אומר דבר. אפשר באותה מידה לומר שאם זה יכול להזדייף זה לא נקרא כתב. זה כן נקרא כתב, רק שזה יכול להזדייף. יכול להזדייף הוא בעיה לחושן משפט, לדברים שצריכים את העדים, לא חושן משפט, לדברים שצריכים את השטר, אבל כאן אינך צריך את השטר, יש לך עדי מסירה.

ר' יואל אשר: מסביר הרמב"ם מה פירוש? כיצד. כי את אותו דבר, את אותה תורה היה אפשר לומר על דבר שאינו עומד.

ר' יצחק: נכון? אמרתי, את זה אני שואל.

ר' יואל אשר: מעניין. **"כיצד, כותב על הנייר המחוק"** על נייר שכבר מחקו, כתוב באבות, כן, שכשכותבים על נייר חדש זה כמו ילד, אני עושה את המשל ההפוך. **"ועל הדפתרא"** סוג של נייר, עור שלא סיימו לעבד אותו לגמרי. **"ועל החרס"** שאפשר למחוק בקלות או **"ועל העלין"** על עלים או **"ועל ידו של עבד ועל קרן הפרה"**, אלו דברים שאפשר להתעסק בהם. על שני הדברים האחרונים הוא אומר, איך זה עובד כמו שכותבים על ידו של עבד, **"ומוסר לה העבד והפרה או הנייר המחוק וכיוצא בו בפני עדים"**, צריך למסור זאת בפני עדים שהם מאשרים את הגט.

ר' יצחק: וממילא לא מפריע מה שזה יכול להזדייף. אהה. נכון. אבל גם צריך את זה בפני עדים, צריך למסור את זה כי אחרת זה מחובר. צריך לתת את כל הפרה כמו שלמדנו קודם בפרק א'.

המנהג שלא לכתוב גט על קלף

ר' יואל אשר: [[#3]] מעניין, הרמ"א אומר שגט יש לעשות על קלף. לכתחילה יש לעשות על קלף. למעשה לא נוהגים בקלף. כל השנים לוקחים נייר טוב, לא לוקחים קלף. והערוך השולחן אכן תמה, אם מחמירים בגט בכל מיני חומרות, מדוע לא מקפידים על הרמ"א הזה? למעשה, המנהג אכן אינו קלף.

ר' יצחק: הקלף עולה כסף.

ר' יואל אשר: אינני יודע. בסדר, זה מהדברים הזולים יותר בגט.

ר' יצחק: איך אתה יודע כמה עולה חתיכת קלף?

ר' יואל אשר: לא, סכום כסף.

ר' יצחק: סופר הוא צריך שום...

ר' יואל אשר: אולי קשה יותר לכתוב עליו? לא. לא, המנהג לא, אולי כי יש את הדרך שבה מקפלים אותו וכך זה קל יותר.

ר' יצחק: אינני יודע. אינני יודע.

ר' יואל אשר: בסדר, הלאה.

ר' יצחק: [[#4]] הרמב"ם אינו אומר שיש עניין של קלף כלל, הרי זה רק עניין של... בסדר. כן, בוא נלמד.

הלכה ד': גט חקוק בכתובת קעקע על יד העבד

המקרה הראשון: כשהעדים חקוקים על היד

ר' יואל אשר: **"היה הגט חקוק"**, כן? סעיף ד', הלכה ד'. **"היה הגט חקוק על ידו של עבד בכתובת קעקע"**, הוא אמר עכשיו, הוא כבר נגע קודם בעניין של ידו של עבד כדבר שיכול להזדייף, והוא כבר הזכיר ידו של עבד, הוא אומר עוד דבר: **"היה הגט חקוק על ידו של עבד בכתובת קעקע"**, הוא כתב עליו את הגט,

לא, "חקוק" פירושו חרוט. כן. אוי ייתכן, אהא, הוא חרט על עבד, הוא חרט בכתובת קעקע את הגט.

ר' יצחק: קעקע את הגט על העבד.

ר' יואל אשר: עשה קעקוע. **"והיה יוצא מתחת ידו"**, והגט יוצא עכשיו מ... **"מתחת ידה"**. אה, **"והיה יוצא מתחת ידה"**, היא משתמשת עכשיו בעבד. כן, העבד אצלה. **"והיו העדים חקוקים על ידו"**.

ר' יצחק: כתוב גם, העדים נכתבו בכתובת קעקע על ידו של העבד המסכן.

איסור כתובת קעקע וכשרות העדים

ר' יואל אשר: [[#5]] אסור לעשות זאת, אסור לעשות זאת באמת, כי **"בבשרו"** הוא שריטה, האם זה לא נוגע לעבד כנעני שיש לו דין כישראל לגבי דברים? אסור. או **"לא תרדה בו בפרך"**, כל הדברים הללו. הרי אנו לא מדברים כאן על מה מותר לעשות. לכאורה אסור. לא מומלץ, שאל את רב הקהילה שלך לפני שתעשה זאת. אבל מדברים במקרה שמישהו עשה דבר כזה.

ר' יצחק: יש בעיה, הוא שואל בקושיא, אם אסור... הרי העדים שעשו זאת נעשים באותה שעה פסולים לעדות. זו שאלה טובה, אינני יודע. אבל ההלכה כאן אינה מדברת על איסור כתובת קעקע, היא הרי מדברת על נושא הגט. בדיוק כמו לגבי שבת, לחלל שבת.

ר' יואל אשר: אולי כתובת קעקע היא לאו שכבר עושה לרשע... כל לאו עושה רשע.

ר' יצחק: לעדים, לסופר אין בעיה, רק חילול שבת, אבל אצל העדים זו בעיה גדולה יותר, מבין? אבל ייתכן שהעדים לא עשו בעצמם, אלא הם צריכים לחתום בעצמם לכאורה. אינני יודע. בכל מקרה צריך שיוכלו לחתום בעצמם, נכון? בסדר, אפשר למצוא עצה.

מדוע מספיקים עדי חתימה בלי עדי מסירה?

ר' יואל אשר: "הרי זו מגורשת אף על פי שאין לה עדי מסירה", אז אפילו אין לה עדי מסירה, **"שהרי אין יכול להזדייף."** מה פירוש אין יכול להזדייף?

ר' יצחק: הרי אמרתי לכם, אפשר למחוק. להזדייף פירושו פשוט שאפשר למחוק אותו. כך למדנו קודם. הרמב"ם כאן...

ר' יואל אשר: היום יש מכונות שאפשר להסתדר בהן עם קעקוע. אז, לפני שמישהו חושב לעשות דבר כזה, שיידע שהיום זה לא כל כך פשוט.

ר' יצחק: בסדר, אינני יודע. גם היום זה קשה. מוסיפים... זה לא כל כך פשוט.

אבל מה שנראה הוא, שלא ברור ברמב"ם, האם הרמב"ם סובר שעדי חתימה לבדם כן יכולים לעשות גט. כל הזמן למדנו שהרמב"ם פוסק עדי מסירה כרתי, ועדי חתימה הם רק תקנת חכמים.

ר' יואל אשר: כך אמר הרמב"ם.

ר' יצחק: אבל כאן אתה רואה שיש כן אופנים שהרמב"ם אומר שיכולים להיות עדי חתימה לבדם. מבין מה שאני אומר? מעניין מאוד. אז עדי חתימה לבדם. הוא אומר שאם זה דבר שאין יכול להזדייף, אז מספיקים עדי חתימה לבדם. אם לא, צריך עדי מסירה, כי אם לא הרי אין היכן שיהיו העדים. מבין? כך יוצא מההלכות. זו מעין סתירה עם מה שהרמב"ם אומר קודם לגבי עדי חתימה.

המקרה השני: מוחזקין בעבד שהוא שלו בלי עדי חתימה

ר' יואל אשר: אמור הלאה. כן? אומר הרמב"ם: **"ואפילו היו מוחזקין בעבד שהוא שלו"**, אפילו אם העבד היה מוחזק שהוא שייך לבעל, **"וגט חקוק על ידו"** של העבד, **"והוא יוצא מתחת ידה, והיא אומרת"**, היא אומרת: אתה יודע למה הוא אצלי? כי **"בעדים נמסר לי"**, הוא מסר לי אותו כגט. אה, אז **"הרי זו ספק מגורשת"**.

כי אנו חושבים שאולי הבעל כתב גט על העבד, כי חשב על גט, ולמעשה לא נתן לה. כי היכן הראיה? הרי מוחזק בעבד שהוא שלו. נניח שכבר עבר מספיק זמן ועדיין זה נקרא...

ר' יצחק: שהוא שלו.

ר' יואל אשר: זה מה שאני אומר, שהוא שלו, וזה מעשה חדש, הרי עדיין אין ראיה. נניח במקרה שאפילו כשזה כן ראיה, כבר עברו הרבה שנים מאז התאריך, נניח, של הגט.

ר' יצחק: אה, בסדר. ואז מה? והעבד הוא שלו. אינני יודע למה אתה מכניס הרבה שנים. מוחזקים כאן אין פירושו חזקת קרקע של שלוש שנים. אנו יודעים ש...

ר' יואל אשר: הרי כתוב **"והוא יוצא מתחת ידה"**, שוב.

ר' יצחק: טוב מאוד. אז מה מועיל זה?

ר' יואל אשר: אין בעיה. אתמול היה שלו, ובאמת אתמול היה הגט. אני אומר שמדברים במקרה שיש ראיה לומר שזה שלה.

ר' יצחק: לא, לא, ההפך, ההפך. לכאורה יש ראיה שזה שלה. הוא אומר אפילו שיש לנו כאן ראיה טובה. זו מעין הלכה הפוכה.

ר' יואל אשר: עד עכשיו זה נקרא שלו, ופתאום זה יוצא מתחת ידה. תחת ידה הרי סימן שהוא כן, אה טוב מאוד, שהוא מסר לה את העבד, וכך הוא נתן את הגט.

ר' יצחק: טוב מאוד.

ר' יואל אשר: והיא אפילו אומרת **"בעדים נמסר לי"**, אבל אף על פי כן **"הרי זו ספק מגורשת"**. רק ספק.

ר' יצחק: מדוע? **"שמא מעצמו נכנס לה שהגודרות אין להן חזקה"**. הרי אין לנו ראיה. עבד הרי הוא דבר שמסתובב.

ר' יואל אשר: אנו מדברים בלי עדים חקוקים.

ר' יצחק: בלי עדים חקוק עליו. אה.

ר' יואל אשר: זה ההבדל?

ר' יצחק: אה, כאן אין עדים חקוק עליו, אלא היא אומרת **"בעדים נמסר לי"**.

ר' יואל אשר: אבל נראה שאין לנו את העדים לפנינו. יש לנו... היא אומרת כך.

ר' יצחק: אין לנו עדי מסירה. ממילא מה שהעבד, טוב מאוד, לא קלטתי. אז קודם, אם העדים כתובים, אז מספיק. כלומר, כן. עדים...

גט על עבד בלי עדים חקוקים: "שהגודרות אין להן חזקה"

ר' יצחק: מדוע? **"שמא מעצמו נכנס לה, שהגודרות אין להן חזקה"**. הרי אין לנו ראיה, עבד הוא דבר שמסתובב.

ר' יואל אשר: אנו מדברים בלי עדים חקוקים, בלי **"עדים חקוק עליו"**.

ר' יצחק: אה, זה ההבדל? אבל כאן אין **"עדים חקוק עליו"**,

ר' יואל אשר: אלא היא אומרת **"בעדים נמסר לי"**.

ר' יצחק: נכון. ממילא מה ש... אבל נראה שאין לנו את העדים לפנינו. יש לנו שהיא אומרת כך. אין לנו עדי מסירה,

ר' יואל אשר: ממילא כאן הדין שונה מקודם.

ר' יצחק: קודם, אם העדים כתובים, אז מספיק.

ר' יואל אשר: כלומר, הרי כותבים עדים רק כשהתרחשה המסירה. זה **"אינו יכול להזדייף"**, הרי טוב.

ר' יצחק: נכון. אבל אם אין עדים חתומים על כתובת הקעקע,

ר' יואל אשר: אז אפילו שיש סימנים אחרים,

ר' יצחק: מה שהיא טוענת **"בעדים נמסר לי"**, או מה שהיה **"שלו"** ועכשיו **"יוצא מתחת ידה"**. נכון, זה סימן חזק לכאורה, שני סימנים. מדוע? **"שהגודרות אין להן חזקה"**,

ר' יואל אשר: דברים שזזים אין להם חזקה. כלומר, עבד יכול להסתובב לבד וללכת,

ר' יצחק: הוא אינו צריך... ממילא הרי יש סיכוי שהאדון סתם חרט זאת ולמעשה לא השתמש בזה, ומה שהוא שם הוא רק משום שהלך לשם מעצמו. ממילא יש ספק האם באמת מסר זאת בתורת גט או לא.

כשיש לה חתיכת נייר, שניירות בדרך כלל אינם נוהגים לנסוע לבד, אז זה שיש לה נייר הוא ראיה. הרי כך כל גט עובד, לפי מעין סברות, בדרך כלל יש עדי חתימה, אינני קולט במדויק. אולי בכל פעם בנייר היה מעין ראיה, אנו יודעים מוחזק. אה, אנו יודעים, אולי נייר אינו ראיה שהיה שלו. אבל סתם דבר שאנו יודעים בוודאות שהיה שלו, היה טוב. אבל עבד, הוא באמת היה שלו, אבל עבד יכול לטייל. אם הוא הגיע אליה, אין ראיה שהוא

ר' יואל אשר: הלך מהבעל אליה,

ר' יצחק: ממילא זו רק ספק מגורשת.

פירוש המילה "גודרות"

ר' יואל אשר: מה היא המילה **"גודרות"**?

ר' יצחק: אינני זוכר את המילה בהקשר אחר.

ר' יואל אשר: אינני יודע. **"גודרות"** פירושו דברים שצריך להכניס לתוך שער כי הם הולכים לבד. אה, **"גודרות"** פירושו משהו שאמור להיות "מגודר". בסדר. כך כמו שחשבתי.

ר' יצחק: הרגע המצאתי את זה.

ר' יואל אשר: אבל כך אומר הקדוש... כן, אני חושב ש**"גודרות"** בדרך כלל פירושו בעלי חיים, לא עבדים,

ר' יצחק: על שם **"גדרות צאן"**.

ר' יואל אשר: אה, **"גדרות צאן"**. בסדר, אמור הלאה.

גט על טבלה השייכת לאשה

ר' יואל אשר: **"היה הגט חקוק על הטבלה"**. טבלה, היה לנו במסכת סוטה, סליחה. נו כן, למדתי **"היה הגט חקוק על הטבלה"**, על לוח עץ גדול, קרש גדול, **"והעדים עליו, והוא יוצא מתחת ידה"**. עכשיו רואים שהטבלה מונחת אצלה, החתיכה הגדולה. שיש או אבן או עץ. **"אף על פי שהן מוחזקין בטבלה שהיא שלה"**. אה! עכשיו אני אומר,

ר' יצחק: הרי שאלת היכן המקרה ההפוך מעבד? כאן המקרה ההפוך, טבלה. תמיד ידעו שזה העץ שלה,

ר' יואל אשר: הדלת שלה, מה שיש לה,

ר' יצחק: אפילו תמיד ידעו להפך,

ר' יואל אשר: ועכשיו כתוב עליה הגט, והיא אומרת שקיבלה אותו מהבעל. אבל האנשים האחרים אומרים, מה פירוש? הרי אנו יודעים שזו הטבלה שלך, כל השנים שהטבלה כבר אצלך. אבל יש הלכה שהאשה הרי יכולה לכתוב גט ולעבור עם הגט הכתוב, לתת אותו לבעל, והבעל ימסור אותו בפני עדים, ממילא זה כן גט טוב, **"הרי זו מגורשת"**, מדוע? **"שהאשה עצמה כותבת גיטה"**. אשה הרי יכולה לכתוב את גיטה שלה. לא רק יכולה, אלא נלמד גם שאשה משלמת על גיטה,

ר' יצחק: למדנו, אבל...

ר' יואל אשר: אז מדוע? מדוע באמת יכולה אשה לעשות זאת? אי, הרי זה לכאורה כמו שקר? אין בעיה. מדוע? **"שאין קיום הגט אלא בחותמיו"**, עיקר קיום הגט הוא כשיש עדים שחותמים על מה שכתוב. **"אם אין שם עדי מסירה"**, אם אין עדי מסירה, עדי החתימה הם שעושים את הגט. ממילא, ייתכן באמת שזו הייתה הטבלה שלה, נניח אפילו שזה כתב ידה, אבל אין בעיה, כי ברגע שיש עדים, העדים מעידים שהחתימה הייתה טובה ושזה גט טוב.

ר' יצחק: אם כן, הלאה, כאן אנו לומדים שעדי חתימה מספיקים, וברגע שיש לאשה גט, גט חתום, זו תמיד ראיה טובה. אף על פי שאין לנו ראיה, ואפילו לא סברא, שהיו עדי מסירה. אין צורך בעדי מסירה. לא צריך. **"אין שם עדי מסירה"**. לא צריך שיהיו עדי מסירה. וגם אין מעין ראיה שהגט הגיע ממנו אליה, כלומר שזה היה הנייר שלה מלכתחילה, הטבלה שלה, וזה לא מפריע, כי עדי החתימה מעידים שנעשה גט. נכון. מסכים? כן. טוב מאוד. נו, נמשיך ללמוד.

הלכות ה'—ו': חק יריכות, חק תוכות, מקעקע ורשם

חק יריכות לעומת חק תוכות

ר' יואל אשר: כן, **"חקק הגט על הלוח או על האבן"**. אם חרטו את הגט, עשו כתובת קעקע, לא על אדם, אבל לא כתבו בעט אלא חרטו, **"על הלוח או על האבן או על טס של מתכת"**, על טס של מתכת, אז כך: יש שתי דרכים לחקוק. אפשר לעשות חקיקה שחורטים פנימה כל אות, את האות כולה, ואז זה כשר. **"אם חפר יריכי האותיות"**, אם חרט פנימה את הרגליים של האותיות, **"כשר, שזה כתב הוא"**, זה נקרא כתב.

ר' יצחק: כן, אבל מה ההבדל?

ר' יואל אשר: הוא יביא את זה, מדוע? **"הרי הוא אומר כתובה בעט ברזל"**, זה משהו שנכתב בעט של ברזל, מה זה אומר? איך כותבים בעט של ברזל? ברזל נועד לחרוט. **"כלומר שהוא חופר"**, חורט פנימה,

ר' יצחק: זה עושה חור. חרוט פנימה נקרא כתוב. זה חק יריכות, זה עושה חור. ייתכן שיריכות פירושו רגליים, אבל כאילו הרגליים פירושן אולי הרגליים והעובי של ה...

ר' יואל אשר: נכון, ממילא הוא כבר יאמר את ההיפך, הוא כבר יביא. **"וכן אם חקק היריכות מאחורי הטס עד שבלטו בפני הטס"**, להיפך, שזה לא חור חרוט פנימה אלא בולט החוצה, הוא הלך וכתב את האותיות הפוך מהצד האחורי.

ר' יצחק: מהצד השני

ר' יואל אשר: יש חור. וכאן רואים את האותיות בולטות החוצה, חקיקה. אבל כאן הפוך. אבל אם הוא עשה, **"אבל אם חפר תוך האות עד שייראו היריכות גבוהות מכאן ומכאן ככתב דינר הזהב"**, אבל אם מה שעשה הוא שרואים רק את הקצוות של האות. יש לו ציור.

ר' יצחק: כן, אבל אינני יודע אם מה שמפריע הוא שרואים רק את הקצוות. מה שהוא מתכוון לומר הוא שבמקום לעשות כך שהאות שקועה פנימה, או שהאות בולטת החוצה, הוא עשה שמהצדדים זה גבוה יותר. נכון. איך הוא עשה? הוא עשה חור באמצע. נכון. או אולי גם מהצדדים, אבל הוא עשה חור. במקום לעשות את האות עצמה לחור, הוא עשה את החור סביב האות. נכון. מסכים? נכון. כמו שעושים על מטבע, הכתב של מטבע אינו חרוט פנימה, הוא בולט כלפי מעלה. איך עושים את זה? צריך ללחוץ למטה בצדדים, מסביב, מבין? נכון. וזה לא מהצד האחורי,

ר' יואל אשר: מהצד האחורי כותבים הפוך,

ר' יצחק: יש חור מלמטה. נכון. אבל חק תוכות, הוא דחק הצידה באמצע. זה לא אומר רק באמצע, זה אומר גם מסביב, לדעתי. מבין? וקוראים לזה חק תוכות, אבל בעצם גם בין האותיות הוא חצב. כמו, איך עושים מטבע? לוקחים מעט ברזל רך, שמים חותמת במשרד.

שיחה על המושג והסברא של חק תוכות

ר' יואל אשר: חותמת הרי היא כך,

ר' יצחק: כן. הלוואי, איזה סוג חותמת, שבלונה כמו...

ר' יואל אשר: בכתיבה זה כמו שבלונה, כותבים מסביב לאות, לא כותבים את האות עצמה.

ר' יצחק: כן? אינני יודע איך עושים בשבלונה, אבל,

ר' יואל אשר: כשעושים שבלונה עושים את המסגרת סביב האות, ועכשיו אפשר למלא את האות בצבע, או בעט שרוצים.

ר' יצחק: כן, אבל מה זה קשור?

ר' יואל אשר: הרי אני מדבר על אותו דבר, כי לא כתבת את האות, רק כתבת את הגבולות של האות.

ר' יצחק: לא, לא, זו לא הבעיה. אינני יודע מדוע, מה הבעיה בזה, אבל חק תוכות פירושו כמו על מטבע, זה בולט החוצה, לא חורטים פנימה, אלא זה בולט החוצה. איך גורמים לזה לבלוט? דוחקים פנימה בצד. לוקחים כמו תבנית הפוכה, ההיפך של זה, תבנית, רואים את ההיפך של זה, ונותנים מכה על המטבע, וכך יוצאת צורה בולטת. בקיצור, בלשוננו, זה בולט, וההוא שוקע. זה לא בדיוק מילולי, כי אפשר גם לעשות בולט שיהיה כשר, אם חוקקים מהצד האחורי. אבל העיקר הוא שלא חקק את האות, אלא חקק סביב האות. זה, כן? זה נקרא גריעה במקום הוספה, באופן מסוים. זה לא בדיוק נכון. על כל פנים, אז **"אינו גט שאין זה כתב"**. זה לא נקרא כתב. מה פירוש לא נקרא כתב? כאילו מפני שהוא לא נגע באותיות, לא חרט החוצה או פנימה את האותיות, אלא חרט פנימה סביב האותיות. זה לא טוב. בסדר,

ר' יואל אשר: אתה שואל אותי, גם אני לא מבין. זו לא כתיבה, כי לא כתבו את האות,

ר' יצחק: כתבו סביב האות. החתימו את האות.

ר' יואל אשר: מה הייתה הכוונה? אינני יודע. כתבו סביב האות,

ר' יצחק: זה לא נקרא שכתבו את האות. נו, נו, אתה מבין מה שאני מבין.

ר' יואל אשר: לא בדיוק, כי צריך לחשוב שכתובת קעקע כן גט.

ר' יצחק: אכן כן, כי אתה מכניס את הדיו במקום הזה.

ר' יואל אשר: לא לחשוב על כתובת קעקע,

ר' יצחק: כתובת קעקע כן נקראת כתובת קעקע. כן, אבל אם מישהו עושה כתובת קעקע על ידי חיתוך חתיכה מ... אינני מתעקש על זה. אבל מדוע במטבע, הרי אתה מדבר על כך מדוע מטבע לא נקרא אות, זה קשה להבין. מה אומר לך?

ר' יואל אשר: כי **"כתובה בעט ברזל"**, הרי הוא מביא משהו. לפי זה מה נקרא כתובה?

ר' יצחק: גם אני רואה את הפסוק. ומטבע זה לא כותב, אלא משהו אחר, זה חוקק. לך תדע, אינני יודע. בסדר.

ר' יואל אשר: ההלכה היא הלכה כללית על הכתיבה, או שזה רק בגט?

ר' יצחק: גם בספר תורה יש הלכה כזאת.

ר' יואל אשר: חק תוכות,

ר' יצחק: כן. גם שם אני לא מבין את זה כל כך טוב, מה אומר לך? וכאן בקל וחומר, כי כאן מדובר שחורטים את זה בתוך משהו של ברזל, וספר תורה לא כותבים על ברזל בכלל.

"המקעקע על העור" ו"רשם על העור"

ר' יצחק: בכל אופן, **"המקעקע על העור תבנית כתב"**, בסדר,

ר' יואל אשר: "המקעקע על העור תבנית כתב", אם מישהו כותב, חורט על עור תבנית כתב, **"או שרשם על העור תבנית כתב"**, או כתב על עור תבנית כתב, **"הרי זה כשר"**.

ר' יצחק: כלומר, מקעקע פירושו במקום לעשות כמו שלמדנו, לא בדיו. נכון, הוא חורט, הוא עושה כמו הבלטה, דבר מסוג זה. מה נקרא הבלטה?

ר' יואל אשר: חריטה, לא? חריטה.

ר' יצחק: חריטה, כן, יש עניין כזה של חריטה, לא? זה מקעקע. לכאורה כן. כלומר, הוא עושה עור, שם יכול להיות גם חק תוכות. כן, פירושו שהוא חורט לתוך עור, או רשם פירושו שהוא כותב, כן. רשם פירושו לכאורה כתיבה. מה ההבדל? אינני יודע. היה להם בהלכות שבת "רשם". שם פירשנו שרשם פירושו צביעה. אבל כאן זה לא הגיוני, הרי אז זה כתוב כראוי על עור, מה רע? אומר שרשם פירושו חריטה חלשה, זה לא הגיוני בעיניי, אינני יודע מה ההבדל בין מקעקע לרשם. בכל אופן **"הרי זה כשר"**, אז אין בעיה. כן. אינני יודע מה פירוש רשם.

ר' יואל אשר: ייתכן שהוא אומר, מעניין, הרמב"ם אומר **"מקעקע"**, יש גירסא אחרת **"המקרע על העור תבנית כתב"**.

ר' יצחק: אותו דבר.

ר' יואל אשר: חותכים כמו אות. אה, כבר יש לך מקרע. ו**"רשם"** הוא אומר זה כמו חותם, למשל, אבל דווקא לא באופן שזה חק תוכות.

ר' יצחק: זה חייב להיות חרוט פנימה, לא חרוט החוצה, לא חרוט מסביב, כדי... טוב, בסדר, עכשיו לומדים הלאה,

---

הלכות ז'–ח': כתיבת גט בכל לשון ובכל כתב

ר' יואל אשר: עד עכשיו למדנו על חומר הגט, כמו שאמרת, החומר. עכשיו לומדים מעט על האותיות עצמן, איזה כתב וכן הלאה. אומר הרמב"ם: **"כותבין את הגט בכל כתב ובכל לשון"**, אין הבדל באיזו שפה, יכול להיות אנגלית, אידיש וכדומה. אהה. אבל זה צריך להיות עקבי, מה פירוש? **"גט שכתוב בכתב מן הלשונות"**, בסוג כתב אחד. כתב יכול לומר שני דברים: כתב אחר, כלומר צורות אחרות של אלפבית, כמו אותיות סיניות, יכולות להיות אותיות רוסיות; וזה יכול גם לומר שפה אחרת, כן? המילים אחרות. אבל **"ועדיו חותמין בכתב אחר"** גם כן כשר, לא חייב שהכתב והחתימות יהיו אותו דבר, אבל **"והוא שיהיו מכירין לשון הכתב וכתבה"**, צריך להכיר את זה.

ר' יצחק: גם את השפה, גם את ה...

הלשון והכתב של הגט ושל העדים

ר' יואל אשר: לא חייב שהכתב והחתימות יהיו אותו דבר. אבל **"והוא שיהיו מכירין לשון הכתב וכתבה"**. צריך להכיר את זה.

ר' יצחק: גם את השפה. העדים, הרי למדנו קודם שהעדים צריכים להבין מה כתוב בגט. הם צריכים להכיר גם את הלשון, רוסית, וגם, אם הרוסית כתובה באותיות עבריות, צריך להכיר גם את האותיות הרוסיות, או להיפך. אם כותבים את זה באותיות אחרות, הוא צריך להכיר את שניהם.

ר' יואל אשר: האנשים האחרים, כלומר הבעל והאשה, צריכים גם הם להכיר את השפה?

ר' יצחק: לא, רק העדים צריכים לדעת מה כתוב כאן.

ר' יואל אשר: מגיע ואף אחד לא יודע לקרוא, אבל אומרים שמישהו נותן לה גט בסינית, זה עובד?

בסדר, מה קורה, **"אחד מן העדים חתם בכתב והעד השני בכתב לשון אחרת"**, אחד כתב בכתב אחד ואחד כתב בכתב אחר, גם כן **"כשר"**. אבל הגט עצמו לא יכול להיות כתוב... **"אבל אם היה מקצת הגט כתוב בלשון"**, שפה אחת, **"ומקצתו בלשון אחרת"**, הוא **"פסול"**. כמו שהיינו בהלכות תפילה, ש**"חציו מדבר אשדודית וחציו מדבר..."**, כך, חצי-חצי זה לא טוב. אם אתה יודע היטב שפה אחת...

הקושיא מדוע גט בשתי לשונות פסול, והתערובת של לשון הקודש וארמית

ר' יצחק: לא טוב, מדוע לא?

ר' יואל אשר: כי זה לא נקרא כתב אחד, אלה שני כתבים בדבר אחד. בין הכתב לבין החתימה זה דבר אחר. אבל אתה שואל קושיא טובה: אם כשהכול בשפה אחת זו כתיבה טובה, וכאן פירושו שאם רוסית טובה וסינית טובה, מדוע חצי רוסית וחצי סינית לא טוב?

ר' יצחק: הוא עשה דרשה כאן למטה מהחסדי דוד: **"וכתב לה"** — **כתיבה אחת, לא שתי כתיבות.** ומה עם העדים? עדים זה דבר נפרד במקצת, זה לא מפריע, יש שני עדים.

ר' יואל אשר: הוא עושה דרשות בעצמו?

ר' יצחק: כתוב כך בגמרא? אה, אינני יודע. למעשה הוא שואל קושיא טובה. נראה כבר שבלשון הגט שלנו כתוב קצת לשון הקודש וקצת ארמית. רואים שלא מקפידים ממש על זה. אולי ארמית נחשבת... אשתעי בהדדי על ידי הדחק.

ר' יואל אשר: זו אומה אחת, זו אומה אחת.

ר' יצחק: לא, זו אומה אחת, זה לא מפריע. אולי זה הפירוש של ארמית: הארמית שיהודים מדברים מעורבת בלשון הקודש.

ר' יואל אשר: הרמב"ם עומד להמליץ על ארמית.

ר' יצחק: כן. אומר הרמב"ם, כשכותבים את הלשון... עכשיו בהלכה אומר הרמב"ם, כמו בהלכות תפילה, קודם כאן את ההלכה, ואחר כך נראה את הנוסח שנהוג.

הלכות ט'–י"א: בהירות בלשון ובכתב של הגט

ר' יואל אשר: עכשיו אומר הרמב"ם שתוכן הדברים בגט צריך להיות תמיד ברור, מה כתוב שם, שלא יהיה פתק מסובך. זה הגיוני, כי תאר לעצמך שהיו נותנים לאנשים העדינים והחלשים של היום לעשות גט, היו מכניסים צרור התנצלויות, ובאמת אני מרגיש כל כך רע כלפייך, וכו' וכו', ולא היו יכולים לדעת בסוף אם התגרשו או לא.

"כל לשון שיכתב בה הגט צריך שייזהר הסופר בדברי הגט שלא יהיה משמעם שני ענינות". מה שכתוב בגט, הסופר צריך להיזהר בדברי הגט שלא יהיה משמע יותר מדבר אחד. שיהיה ברור מאוד מה כתוב בכתב. **"עד שנמצא הקורא אומר"**, שלא ייכתב באופן שמי שקורא ימצא את עצמו אומר כך: **"שמא לכך וכך נתכוון"**, אולי לזה התכוון, **"שאין משמעו לשון גירושין, או שמא לענין זה נתכוון שמשמעו לשון גירושין"**. אם יכתבו באופן מעורפל כזה, לא יהיה ברור אם אומרים כאן בבירור שהם מתגרשים, אולי עדיין פתוח שהם לא מתגרשים בוודאות, אינו כשר.

ר' יצחק: בעצם ההלכות שלמדנו מתרוכין, שבוקין, לכאורה בכתיבה יש לכתוב בבירור.

ר' יואל אשר: שהלשון יהיה גם דבר הקורא.

ר' יצחק: כן, הוא אומר שיהיה...

ר' יואל אשר: "אלא יהיו דברים שאין בהן ספק באותה הלשון אלא משמען ענין אחד".

ר' יצחק: באיזו שפה שאתה כותב, אפשר לכתוב באנגלית.

ר' יואל אשר: אבל באנגלית שיהיה ברור.

ר' יצחק: "שגירש ושילח פלוני לפלונית". **"וכן"**, דבר נוסף, כלומר זה הלשון, כלומר המילים...

ר' יואל אשר: המילים של הגט, שלא ייכתבו בלשונות מסובכים מדי...

ר' יצחק: שיכולים להשאיר פתח. וכמו כן צורת הגט.

שיעור כתב ברור: קטן בינוני

ר' יואל אשר: "וכן צריך שיהיה הכתב מבואר היטב באותו הכתב שיכתוב בו", שייכתב באותיות יפות, שלא ייכתב באותיות גרועות, **"עד שידעו לקרותו הקטנים שמכירין אותו כתב"**. מי צריך לדעת לקרוא את זה? הפירוש כך: אם זה נכתב לא ברור, מבין גדול יוכל לקרוא את הכתב הקשה ביותר. אומר הרמב"ם, מה השיעור? שגם ילדים קטנים שמכירים את אותה שפה, אבל גם לא ילדים מחוננים, ילדים חכמים מאוד, אז זה לא מספיק. אבל גם לא טיפשים, ילדים שהם טיפשים יותר מילדים רגילים, רוב הכתבים הם לא יוכלו לקרוא. צריך ילד רגיל, ילד בינוני יכול לקרוא את זה, הפשט הוא שזה כתב ברור.

אומר הרמב"ם: **"עד שידעו לקרותו הקטנים שמכירין אותו כתב"**, אילו קטנים? **"שאינן לא נבונים ולא סכלים"**, הם לא חכמים מאוד ולא טיפשים מאוד, **"בקטנים אלא בינונים"**, רגילים. רגילים, כמו שאמו של שמואל הנביא ביקשה, רגיל. **"ולא יהיה כתב מעוקם ומבולבל"**, כן, אמת, **"ולא יהיה כתב מעוקם ומבולבל"**, שלא יהיה כתב מעוקם או מסובך, מדוע? "מבולבל" פירושו אולי כתב מחובר?

ר' יצחק: ייתכן.

ר' יואל אשר: פירושו שאחד נכנס בשני. **"שמא תדמה אות לאות, ונמצא הענין משתנה"**.

ר' יצחק: פשוט שיהיה ברור, שדל"ת לא תיראה כמו רי"ש וכדומה.

ר' יואל אשר: כלומר, מי שעושה את הקעקוע על העבד צריך להיות מקעקע טוב מאוד.

ר' יצחק: בסדר, אתה מוקסם מאוד מהמעשה ההוא.

ר' יואל אשר: לא היה לך את זה... לא.

ר' יצחק: יש שם הלכה שצריך ללמוד שזה קורה, זה לא...

פסול מדרבנן בלשון דו-משמעי או בכתב מעוקם

ר' יואל אשר: טוב, אומר הרמב"ם הלאה: **"היה בו משמע שני ענינים"**, אם הגט כן נכתב באופן שגוי, שזה לא ברור, **"או שהיה בכתבו עיקום או בלבול, עד שאפשר שייקרא ממנו ענין אחר"**. זה מעניין מאוד, שהאותיות כל כך מעוקמות שאפשר לקרוא...

ר' יצחק: לחשוב שזה שטר אחר. כתובה איזו מילה...

ר' יואל אשר: כתוב "מגורשת", אפשר לקרוא "מקודשת".

ר' יצחק: כן, לא משנה, זה לא כל כך רחוק.

ר' יואל אשר: אתה חושב שלא? כן, אני אומר, כלומר זה לא רחוק, אבל... **"הואיל ונקרא לענין הגירושין ויש בו משמע גירושין"**.

ר' יצחק: הואיל...

ר' יואל אשר: אבל למעשה הרי זה משמע, קשה לומר שזה לא גט, אפילו אם הכתב עצמו מעוקם, **"ויש בו משמע גירושין"**. אבל... **"הרי זה פסול"**, כלומר פסול מדרבנן, אבל מדאורייתא זה נקרא גט.

ר' יצחק: זו הדרך המשונה של הרמב"ם לומר שבגלל זה זה רק פסול, לא אינו גט. אומר כבר הרמב"ם עכשיו:

הלכה י"ב: המנהג של נוסח הגט ומניין השנים

ר' יואל אשר: אומר הרמב"ם: **"כבר נהגו ישראל כולם לכתוב הגט בלשון ארמי ובנוסח זה"**. אומר הרמב"ם: **"אף על פי"** שבעצם **"שמותר לכתבו בכל לשון"**, ומותר אפילו לכתחילה, אבל אני רק אומר לך שזה המנהג של ישראל כולם. **"וזה הוא נוסח הגט"**.

ר' יצחק: אומר נוסח הגט הקדוש: **"בכך בשבת..."**

ר' יואל אשר: זה בדיוק כמו שקוראים כתובה: **"בכך בשבת כך וכך לירח פלוני..."**

ר' יצחק: קוראים את זה בקול בגט, לא? אני כבר לא זוכר.

ר' יואל אשר: לא קוראים בקול?

ר' יצחק: כבר לא היה זמן רב. הרי העדים צריכים לדעת מה כתוב.

ר' יואל אשר: לכאורה קוראים... אני זוכר שהעדים קוראים, ראש בית הדין מקריא את זה ו...

ר' יצחק: "כך וכך לירח פלוני".

ר' יואל אשר: שביום פלוני בשבוע. מתחילים ביום פלוני... בדרך כלל לא אומרים איזה יום בשבוע, למשל בכתובה אומרים רק יום פלוני בחודש. בכלל לא? "בחמישי בשבת" כתוב שם, כן, כן, כן. "בחמישי בשבת", מה שלא יהיה, יום פלוני בשבת.

ר' יצחק: ויום פלוני **"לירח פלוני".**

ר' יואל אשר: בחודש פלוני, **"בשנת כך וכך ליצירה". "או לשטרות"** פירושו אם... הרמב"ם אומר כאן ש"או לשטרות" לא צריך להיות מודגש.

ר' יצחק: הרי אתה זוכר שהיה...

ר' יואל אשר: "או לשטרות" לא צריך להיות מודגש.

ר' יצחק: אינני יודע. אה! אתה מתכוון שה"או" לא יהיה מודגש וזה לא.

ר' יואל אשר: שניהם לא צריכים להיות מודגשים. אני מבין.

ר' יצחק: זה "ליצירה" או "לשטרות", בקיצור.

משמעות "למנינא דרגילנא למימני ביה" (למנין שאנו מונין כאן)

ר' יואל אשר: "למנינא דרגילנא למימני ביה במקום פלוני".

ר' יצחק: היום אנו כותבים את זה בלשון הקודש.

ר' יואל אשר: את המילה "למנינא" מן הסתם לא אומרים אם כבר כתבו "ליצירה".

ר' יצחק: לא, הלשון הזה כן. לא, ה"לשטרות" מתייחס ל... "לשטרות" הן שתי דרכים אחרות לכתוב את המספר, כבר למדנו על זה קודם. ואנו כותבים את זה בלשון הקודש: "למנין שאנו מונין כאן".

ר' יואל אשר: ועל כתיבתו — שלו.

ר' יצחק: הרמב"ם כותב, אתה רואה שהרמב"ם מקפיד יותר שכמעט הכול יהיה בארמית.

ר' יואל אשר: בארמית.

ר' יצחק: אבל אני חושב...

ר' יואל אשר: אני קראתי את הרמב"ם כך ש"למנינא דרגילנא" הוא כמו תוספת על המילים "ליצירה או לשטרות" — איזה משני אלו יעשו?

ר' יצחק: שיעשו את מה שהם רגילים למימני ביה במקום פלוני.

ר' יואל אשר: לא, לא, לא, זה לא נכון כך, אפשר לכתוב כך. טוב, אבל הוא שמע שהרמב"ם ממשיך את המנין ממימרא קודמת וזו הכוונה, שיכתבו כך, זה... לא, לא, לא, לא, לא.

ר' יצחק: זו שאלה טובה למה מתכוונים בזה. הצדיק כאן מלמטה מנסה לומר פירוש, שהכוונה לומר — כי לך תדע, אני אגיד לך מה, מה הסוד? לך תדע כמה זמן זה באמת היה...

ר' יואל אשר: משנת ימי בראשית, הרי אתה יודע שיש כאלה שאומרים אבולוציה.

ר' יצחק: יש כל השיטות, "למנין שאנו מונין כאן"! זה תירוץ טוב, לא, זה תירוץ אמיתי! זו לא הדרך שבה אני אומר את זה. אף אחד לא יאמר שהגט פסול אם כל העולם טעה במנין השטרות. הכא נמי, אבל לא לכתוב — הרי זה דבר נאה לכתוב בבירור, אין כאן טעות.

הרי יש אפילו שנת תוהו, אפילו במה שמונים לבריאת העולם — אתה זוכר שבהלכות קידוש החודש זה לא כל כך פשוט אם שנת תוהו היא שנה לפני או שנה אחרי, אומרים כאן מחלוקת הפוסקים, כן, בהלכות קידוש החודש יש מחלוקת, או אולי בניסן נברא העולם, שזה כבר חצי שנה אחר כך. בקיצור, זה לא כתוב בבירור.

ר' יואל אשר: אם יעשו תנאים כאלה, תאר לעצמך איך זה היה נראה: על דעת שהעולם אמיתי, על דעת שהעולם...

ר' יצחק: לא שטוח ושאנחנו...

ר' יואל אשר: לא סימולציה. טוב מאוד! כתוב, כותבים את זה בבירור.

ר' יצחק: בסדר, הלאה. לא, אני באמת חושב... לא, יכול גם להיות — הרי אתה זוכר שהיו כותבים למנין המלכות, אולי זה בא משם, "למנין שאנו מונין כאן" למלך פלוני. אולי יכול להיות, אבל כאן לא כתוב, הרמב"ם לא נותן את האפשרות הזו.

ר' יואל אשר: על זה אמרתי שזה המשך של המילה "לשטרות", שם... זה לשון ש...

ר' יצחק: מוסיפים אחרי מה שכותבים, מכיוון ש...

ר' יואל אשר: כי יש שתי האפשרויות, "ליצירה" ו"לשטרות", הוסיפו כבר גם את המילים האלה.

ר' יצחק: יכול להיות שלא כותבים "ליצירה", כלומר, אנו כן כותבים "לבריאת העולם" בלשוננו, אבל יכול להיות שאין צורך לכתוב, אולי צריך לכתוב רק "בשנת תשפ"ז למנין שאנו מונים כאן", כמו למנין... יש "למנינם", כן? יש אנשים שכותבים, בשטרות של גויים כותבים "למנינם", "למספרם", אנחנו — "למנין שאנו מונים". זה חשוב מאוד. המנין שלנו הולך כך, כפי שמחשבים את המנין.

המעשה עם אחד ממפרשי הרמב"ם בשעת קריאת הכתובה

ר' יצחק: בסדר, אני דווקא אוהב באמת. כי היה מעשה, היה אחד ממפרשי הרמב"ם שעמד בקריאת כתובה, והלה אמר "למנין שאנו מונים כאן לבריאת העולם", והוא החזיק בקדמות העולם, אותו צדיק. והוא חייך, קראו לו לתורה, מסרו אותו על זה, וכתוב מעשה שרצו להרוג אותו כי...

זה מעשה שכתוב מזמן הראשונים, שהיה אדם — אינני רוצה לומר את שמו — שלא האמין בחידוש העולם, הוא החזיק בקדמות העולם, וממילא חייך כשאמרו "לבריאת העולם" בחתונה, ומישהו

מסר אותו בגלל זה לגויים, לאינקוויזיציה, שהוא אינו מאמין בחידוש העולם.

אז אני אומר שאותו אחד היה חכם, הוא לא קלט ש"למנין שאנו מונים כאן" הוא באמת תירוץ על קושייתו. "שאנו מונים". כן. העניין הוא "שאנו מונים כאן", אתה מבין? אמרתי לך שאני לא אומר שמות. אני גם לא מאמין למעשה. קשה להאמין שיהודי ימסור יהודי אחר בגלל איזו שאלה, איזה פשט במורה נבוכים. בעצם אני אומר לך, זה התירוץ: "למנין שאנו מונים כאן". כאן נוהגים לומר כך. אתה רוצה לדבר פילוסופיה — תלך לשיעור אחר.

ר' יואל אשר: בסדר, אני **"אנא פלוני בן פלוני"**.

ר' יצחק: בסדר, זה סתם בשבילי להיכנס לזמן הזה, פילוסופיה ופוליטיקה. בכל אופן.

ר' יואל אשר: אבל אתה לא אותו אחד, כי אם כן, היו צריכים לומר גם "בן פלוני", לפי האנשים שאומרים שאני באמת פלוני של אותו אחד. אני יודע, אני באמת פלוני בן פלוני.

השמות והכינויים של האיש, של אביו ושל עירו

ר' יצחק: אמרתי לך שאני לא אומר שמות. אני גם לא מאמין למעשה, קשה מאוד להאמין שיהודי ימסור יהודי אחר שיש לו איזו שאלה, איזה פשט. כאילו אנחנו בעצם... אני אומר לך, זה התירוץ: זה המנהג של המונים כאן. כאן נוהגים לומר כך. אתה רוצה לשמוע את הפילוסופיה — אתה יכול ללכת לשיעור אחר.

ר' יואל אשר: בסדר.

ר' יצחק: אני, **אנא פלוני בן פלוני דממקום פלוני**. בסדר.

ר' יואל אשר: זה סתם בשבילי להכניס קצת פילוסופיה ופוליטיקה. בכל אופן, אבל זה לא, כן, כי אם היו צריכים לומר גם את זה, זה לפי אותו אדם, אומר שאני באמת פלוני של אותו אחד. הרי אני יודע מי אני.

ר' יצחק: אני באמת **פלוני בן פלוני דממקום פלוני**.

ר' יואל אשר: זה נקרא כך: כל אחד, אושוויץ — יום אחד זה נקרא אושפיציין, יום אחד אושווינצים, יום אחד אושוויץ. בסדר. **וכל שום אחרן**, או כל שם אחר, **וחניכה**, או כינוי **דאית לי**, כמו שלמדנו קודם שצריך לומר את כל השמות, אומרים, או אם הוא מוכר בכל שם אחר, הכוונה עדיין אליו.

ר' יצחק: נכון, טוב מאוד. אנחנו כותבים עוד — אני מסתכל רק כאן למטה, הרי זה מראה את הנוסח שאנו נוהגים בו — אנחנו מוסיפים כאן משהו, כי אנחנו כותבים "המכונה", כלומר אם למישהו יש כינוי כותבים אותו, ואחר כך כותבים "דיוסף על נהור פלוני". לרמב"ם אין את ה"דיוסף על נהור פלוני".

ר' יואל אשר: על אותו פלוני.

ר' יצחק: בסדר, טוב מאוד.

ר' יואל אשר: וכל שום אחרן, או כל שם אחר או כינוי שיש לו, או שיש לאביו (**ולאבהתי**),

ר' יצחק: או שיש למקום (**ולאתרי**),

ר' יואל אשר: או שיש למקום של אביו (**ולאתרי דאבהתי**). כלומר, הוא כותב פלוני ממקום פלוני, בן פלוני ממקום פלוני, כך נראה.

ר' יצחק: הרמב"ם לא כותב. אנחנו לא עושים כך, נדמה לי. לא, אני לא זוכר שעושים כך. בסדר, **צבית**,

לשונות הגירושין וההיתר

ר' יואל אשר: צבית — רציתי. צבי,

ר' יצחק: כמו "צבי וחמד ורגג". **ברעות נפשי**,

ר' יואל אשר: רציתי מרצוני. **צבית ברעות נפשי**, הוא רוצה ברצונו שלו, כמו שדיברנו

ר' יצחק: שגט צריך

ר' יואל אשר: להיות לרצון הבעל. **כד לא אניסנא. כד לא אניסנא** — כשאינני אנוס. ומה אני רוצה? אני רוצה, **ופטרית**, אני רוצה לפטור, ולעזוב **ושבקית**, **ותרוכית** ולגרש. **יתיכי** — אותך, **ליכי אנתי** — את, אשתי **פלונית בת פלונית**.

ר' יצחק: זה לומר שלוש פעמים את המילה על האישה, נכון?

ר' יואל אשר: יתיכי ליכי אנתי. לכאורה גט עומד אחר כך במה שחזק מאוד: אני, עצמי ואני,

ר' יצחק: כל אחד חזק מאוד כאן. זה **יתיכי**, אותך, אני פוטר ושובק, ועוזב וחותך, אני יודע, **תרוכית**,

ר' יואל אשר: חותך? מגרש, מגרש.

ר' יצחק: לשון גירושין. **יתיכי**,

ר' יואל אשר: ליכי — לך, **אנתי** — אשתי (**אנתתי**) **פלונית**

ר' יצחק: בת פלוני דממתא פלונית.

ר' יואל אשר: וכל שום אחרן. וכל שום אחרן וחניכה דאית ליכי ולאבהתיכי, או כל שם אחר שיש לך, או להוריך, או למקומך, לעיר (**ולאתריכי**), או לעיר של הוריך (**ולאתרי דאבהתיכי**). אהה. שהיית אשתי (**דהוית אנתתי**) **מן קדמת דנא**, היית אשתי קודם.

ר' יצחק: כן, מה **אנתתי**, נכון? **וכדו**, ועכשיו,

ר' יואל אשר: פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי, אני מגרש אותך. **די תהויין רשאה ושלטאה בנפשיכי**, שתהיה לך רשות משלך ושליטה משלך על עצמך. פירוש, עד עכשיו היה לבעל שליטה עליה, לא יכולת להינשא לגברים אחרים. עכשיו תהיה לך רשות ושליטה משלך **למהך**. מה פירוש המילה **למהך**?

ר' יצחק: ללכת?

ר' יואל אשר: אה, **למהך**, ללכת, כן? ללכת **להתנסבא**, להינשא, **לכל גבר די תצביין**, לכל איש שתחפצי, **ואינש לא ימחא בידיכי**, אף אחד לא יוכל למחות בך **מן שמי**, משמי, **מן יומא דנן ולעלם**, מהיום ועד עולם. **והרי את מותרת לכל אדם**, כאן כבר מכניסים מילים שכתובות בגמרא: "עכשיו את נעשית מותרת לכל אדם".

ר' יצחק: מניין יודעים? כך כתוב במשנה, נכון?

ספר תרוכין וגט פטורין ואגרת שבוקין

ר' יואל אשר: **ודן די יהוי ליכי מני**, מה שיש לך כאן ממני הוא **ספר תרוכין וגט פטורין ואגרת שבוקין**. נראה שאולי פעם היו שלוש דרכים לקרוא לגט, והכניסו את שלושתן. שלושתן הן תרגום של המילה "ספר כריתות", כן? "ספר כריתות" אפשר לתרגם **ספר תרוכין**, זה הקרוב ביותר: "ספר", ו"תרוכין" הוא כמעט כמו כורת, תרוכין עשוי מהמילה כריתא והפוך קצת. **וגט פטורין** — גט הוא מין ספר, כן, פטורין מלפטור את האישה. **ואגרת** — מכתב הוא גם גט; **שבוקין** הוא מלעזוב. **כדת משה וישראל**.

ר' יצחק: זה מזכיר לנו את ה"שבוקין, שביסין, וטילין".

ר' יואל אשר: מה שלא יהיה. **והעדים חותמין מלמטה כמו שביארנו**. מתחת לזה.

ר' יצחק: **כמו שביארנו** פירושו שזה

ר' יואל אשר: לכאורה מה שדיברנו קודם, שיהיה כך שלא יוכלו להוסיף שורה שלמה, כך אמר?

ר' יצחק: כן, שלא יהיה מקום ביניהם. "הרחיק העדים מן הכתב" הוא בעיה. כן. אם כן זהו נוסח הגט. כך נוהגים, אנו נוהגים בערך בנוסח הזה עם כמה שינויי נוסחאות, אבל זה בערך הנוסח שכותבים בגט.

שיחה: מנהג י"ב השורות והטעם לכפילות הלשונות

ר' יצחק: כותבים את זה על שתים עשרה שורות — את זה הרמב"ם לא אומר, הא? זה רמז ש"גט" בגימטריא שתים עשרה. דרך אגב, צריך למתוח היטב את האותיות כדי שיהיו שתים עשרה שורות. מי שמסתכל כאן יראה שבדפוס יש רק אחת, שתיים, שלוש, ארבע, חמש, שש, שבע שורות. זה קצר מאוד, מעט מאוד מילים. תסתכל על גט ותראה שמותחים את השורות ארוכות כמו הגלות, כדי שייצאו מזה שתים עשרה שורות. כי אין כאן. "כדת משה וישראל", אני זוכר, נעשה שורה שלמה.

ר' יואל אשר: זה לא רק בגלל זה שהוסיפו את כל ה"מקום פלונית", לא? עם כל שם וחניכה?

ר' יצחק: לא.

ר' יואל אשר: שם וחניכה — יש לזה תקנה. חניכה של העיר, של האב, זה שלם... את זה אני מבין.

ר' יצחק: זה כבר חששות, אבל הלשונות — לא, התכוונתי ל"אגרת שבוקין" ונוסח, "גט פטורין ואגרת שבוקין וספר תרוכין" וכו' וכו', זה אולי כן סתם שמות נרדפים. [[#2]] אולי כך אין ספק. למדנו שצריך להיות לשון שאין בו ספק; אבל שלוש פעמים אותו דבר כבר בוודאי אין בו ספק, אתה מבין? בכל אופן, עד כאן נוסח הגט.

הלכה י"ג: דיוקים בכתיבת הגט

היודי"ן שאסור לכתוב והווי"ן שחייבים להאריך

ר' יואל אשר: אומר הרמב"ם: **כשיכתוב**, מה אומר הרמב"ם?

ר' יצחק: **כשיכתוב הגט בלשון זה ובנוסח זה**. דיוקים, דיוקים בלשון הגט. כן.

ר' יואל אשר: כשכותבים את הלשון, **לא יכתוב ודין**. היה כתוב "ודן", מה שיש לך ממני ספר פטורין, לא יכתבו **ודין ביו"ד, שמא יקרא הקורא וד יַן, כלומר משפט יהיה ביני ובינך**. אפשר לקרוא "ודין יהוי", שיהיה בינינו דין, **משפט יהיה ביני ובינך**. אבל אנחנו לא, כי כבר סיימו את הדין. אינני יודע אם הרמב"ם לא אומר כך, אבל בהלכה יודעים

ר' יצחק: אנחנו שכשגומרים את כל דיני התורות,

ר' יואל אשר: כבר מסיימים את הדין בינינו. **ולא יכתוב ואיגרת ביו"ד, שמא יקרא הקורא ואי גרת, כלומר אם זינת**. הרמב"ם הולך למנות את מה שאמרנו קודם, שיש דברים שיכולים להתפרש כמילים אחרות, זה ממש עיקר הדיוקים, כן, הוא הולך לומר... כן. למה שיקראו "ואי גרת" אם זו מילה ארוכה אחת? בסדר. אולי כי מותחים כמו שאתה אומר. [[#3]]

ולא יכתוב לימהך ביו"ד. כמו שהיה כתוב "למהך", שתלכי ותהיי מותרת לכל אדם, לא יכתבו **לימהך ביו"ד, שמא יקרא הקורא לי מהך, כלומר לי שחוק**. שזו ליצנות, שהכתב הוא ליצנות.

ולא יכתוב תהויין ותצביין בשתי יודי"ן, שמא יקרא הקורא תהוי יַן, כלומר שהוא מדבר עם שתי נשים, לשון רבים, **ונמצא שאינו מגרש לזו אלא לשתים אחרות**, הוא לא מגרש את האישה הזו, אלא שתי נשים אחרות שיש להן השמות האלה. וכן? **וכן יאריך בוא"ו דוכדו**.

ר' יצחק: למה? שתוודא שהיא ארוכה,

ר' יואל אשר: **יאריך** פירושו שתהיה ו' ארוכה. **שמא תדמה ליו"ד, ויהיה משמעו וכדי, כלומר בתנאי זה אפטור אותך**. מעניין. **וכן יאריך וא"ו דתרוכין ושבוקין**, שלא תיראה כמו יו"ד, כי אם תיראה כמו יו"ד (**שמא תדמה ליו"ד**) **ויהיה משמעו תריכין ושביקין, כלומר שהוא אומר** — תריכין? תריכין. שהיא כבר מגורשת. **אומר לה שהיא שבקה אותו וגירשה אותו**, אה, להפך,

ר' יצחק: שהיא גירשה אותו. אז את זה צריך לומר בהברות רגילות: תירוכין, לא תריכין. אם יהיה כתוב תירוכין, פירושו שהבעל מגרש אותה. תריכין — היה יכול להתפרש שהיא מגרשת אותו. אינני מבין בדיוק למה,

ר' יואל אשר: אבל אינני יודע דקדוק ארמי,

ר' יצחק: אינני מבין.

שיחה: כלל "משמע שני ענינות" ולמה כותבים בארמית

ר' יואל אשר: [[#4]] בסדר, אתה רואה עוד את החומרות, כי אפילו אם היה משמע שהיא... אני רוצה

ר' יצחק: לא ללכת ולהבין שהכול רק חומרות, אבל זה צריך להיות ברור. בגט צריך להיות ברור, אסור שיהיו ספקות, אי אפשר להתחיל לחשוב, להיראות,

ר' יואל אשר: להיראות. **ועל דרך זו צריך להזהר בכל לשון ובכל כתב שיכתוב שלא יהיה בו משמע שני ענינות.**

ר' יצחק: כן, ואצל הרמב"ם זה אותו כלל.

ר' יואל אשר: אולי בגלל זה יש את ההמלצה לכתוב בארמית, כי בארמית כבר כל הראשים הטובים חישבו כל דרך שבה זה יכול להשתבש. אה. אם תכתוב עכשיו ביידיש, תצטרך עכשיו לבקש מבינה מלאכותית שתוציא לך את כל הדרכים שבהן אפשר לעקם את זה,

ר' יצחק: אתה יודע? בסדר.

פסול הגט ומחלוקת הראב"ד

ר' יואל אשר: כן, הגיוני. אומר הרמב"ם הלאה: **הרי שכתב בנוסח זה ולא האריך ויי"ן אלו,** אם לא נהגו לפי ההלכה, לא עשו את הו' הארוכה של תרוכין, או לא כתב היודי"ן היתירות, **או שכתב היודי"ן שאמרנו שלא יכתבו, הרי זה גט פסול.**

ר' יצחק: אהמ. כלומר, לא רק פסול מדרבנן,

ר' יואל אשר: אני חושב שכל לשון פסול.

ר' יצחק: בקיצור, כן, אתה צודק, אבל כנראה זו הסיבה שעושים סדר הנוסח, כי זה כבר מעובד וזהו. אם תסתכל על תמונה של גט, תראה שעושים כל מיני דברים משונים כאלה, ארוכים כאלה... ראית פעם גט? אתה יודע איך זה נראה, כן? מטורף. לא טקסט של גט. לא, אני זוכר שיש דבר משונה כזה...

ר' יואל אשר: מאריכים מילים. כן.

ר' יצחק: הכל קשור לעניינים האלה.

ר' יואל אשר: כדי למלא את שתים עשרה השורות.

ר' יצחק: לא, גם. אבל גם היו"ד נעשית גדולה מאוד, והוי"ו נעשית גדולה מאוד, וכולי. הכל בגלל זה, בגלל החששות שלא יהיה

ר' יואל אשר: שלא יוכלו לחשוב שזו ו'.

ר' יצחק: אני חושש שלכבוד אין ליצנות יהא קמייץ, אף אחד לא מבין את זה, אבל בסדר. כך נראה גט. בערך כך זה נראה. אתה רואה, עושים את הו' ארוכה מאוד, היא נראית כמו נו"ן סופית. אתה מבין, אני חושב שלכל דבר יש שיעור. נראה לי משונה שעושים כך, אבל כך עושים. אתה מבין מה אני אומר? כן. מה הפשט שזה נראה כמו נו"ן סופית? אינני מבין.

ר' יואל אשר: מה הן הנו"נים הארוכות?

ר' יצחק: משהו, גם דברים שמישהו חשב שיוכלו לקרוא אותם אחרת, הג', אני יודע, אינני יודע. תסתכל בזה... בשולחן ערוך לא מביא כאן למטה עוד דברים כאלה?

ר' יואל אשר: בוא נמשיך הלאה אבל. שלא נתחיל להיכנס לזה.

ר' יצחק: או שאני עדיין סקרן, אני כבר לא יכול לראות בגלל הטשטוש. אה, אתה רואה, הראב"ד חולק, הראב"ד אומר שהוא לא מבין מה: **כל אלו הדקדוקין בשביל עומד ומערער.** אה, אומר הראב"ד בעצם מיד, הדקדוקים שהבעל לא התכוון, סתם שיחששו ר' יואל אשר: קנאים כאלה... אבל לכתחילה צריך לעשות כך שלא יוכלו להיות מצבים כאלה.

ר' יצחק: כן, אני מבין, אבל אני אומר שהרמב"ם

ר' יואל אשר: אומר שזה פסול.

ר' יצחק: אה, זה כבר חידוש גדול. יש עוד מנהגים, כמו שהוא מביא, שתים עשרה שורות, כותבים וכו', לא דברים גדולים. אוקיי, עוד עניינים. נו, כשתהיה סופר של גיטין, יסתכלו על הדברים שראינו. [[#5]]

הלכה י"ד: מחיקה ותליה בגט

ר' יצחק: הלאה, עכשיו אנחנו הולכים ללמוד באמת הלכות קצת יותר רציניות, מה קורה...

ר' יואל אשר: אבל גם כשקורה מום, מחיקה וכדומה.

ר' יצחק: לא, אני לא יודע איך קוראים לזה,

ר' יואל אשר: לא מום. כן. מחיקה, פסול, פסולים שיכולים ליפול על הגט. אומר הרמב"ם כך: **גט שנמחק בו אות או תיבה,** גט שנמחקה בו מילה או אות, **או שתלה בין השיטין,** או...

ר' יצחק: זה תלוי בין השורות.

ר' יואל אשר: כן, אות אחת, מילה אחת לא נמצאת בשורה, אלא היא או מלמעלה או מלמטה, אזי **אם מטופס הגט,** אם זה חלק מטופס הגט, מהמילים הנותרות שאינן חשובות כל כך — לא המילים שפלוני הוא...

ר' יצחק: הוא מגרש ופלוני הוא מתיר לכולי עלמא,

ר' יואל אשר: לכל אדם — אזי **הרי זה כשר. ואם מן התורף** אזי **אינו גט,** זה פסול מדאורייתא. אבל אומר הרמב"ם, אפשר לתקן אחר כך: **ואם החזיר ופירש בסוף הגט,** אם עושים נ"ב, שהנו"ן ההיא שם שאינה במקום טוב שייכת לכך וכך, **שאות פלונית תלויה או**

גט קרוע או מחוק

ר' יואל אשר: וכן גט שנמצא קרוע שתי וערב, אם גט קרוע בשני כיוונים, **שתי וערב,** בשני הכיוונים, ברוחב ובאורך, **שהוא קרע של בית דין,** זו הדרך שבה בית דין קורע גט, שטר שאינו שטר טוב, זו הדרך שבה בית דין עושה זאת. מעניין? אזי **הרי זה גט בטל כשאר השטרות.** זה גט בטל, כי אנו אומרים שבית הדין פסל את הגט ולא השתמשו בו. **אבל אם נקרע,** אבל אם יש בו קרע אחר, **ואינו קרע של בית דין,** אזי **כשר,** כי למה שנאמר? גט טוב, מה שהוא קרוע, נקרע. כשיש קרע של בית דין זה אומר לנו שצריך לחשוב שבית הדין עשה כך.

ר' יצחק: מה זה קשור? זה סתם כי חוששים שבית הדין עשה משהו לא בסדר?

ר' יואל אשר: לא, שבית הדין סבר שזה לא גט טוב, או שהוא התיישב בדעתו שאינו רוצה לגרש וכדומה ובית הדין קרע אותו.

ר' יצחק: אוקיי. **נמוק או שהרקיב או**

ר' יואל אשר: שנעשה, אם הגט התעפש, או שהאותיות נמוקו, האותיות ירדו. **או שנעשה ככברה**, נעשו בו חורים קטנים.

ר' יצחק: הרבה חורים קטנים.

ר' יואל אשר: כן, הרבה חורים, אזי **כשר. נמחק או ניטשטש**, אם נמחק, או שהאותיות היטשטשו, אבל עדיין רואים את הסימנים, עדיין רואים את **בבואה שלו**, הציורים, הצל. רושם כזה, כן. **אם יכול להיקרות**, אם אפשר לקרוא אותו על סמך המעט שנשאר, אזי **כשר, ואם לאו אינו גט.**

ר' יצחק: הוא לא אומר לנו...

ר' יואל אשר: כאן מתי, אחרי נתינת הגט? או לפני הנתינה? **במה דברים אמורים בשהיה הגט יוצא מתחת ידה בעדי חתימה ואין שם עדי מסירה**, כשכשרות הגט תלויה לגמרי בעדים שחתומים על הגט, ואין עדי מסירה, זו בעיה גדולה אם...

ר' יצחק: אי אפשר לקרוא אותו, כי אי אפשר לקרוא אותו, איך יודעים שהעדים...

ר' יואל אשר: חתמו על גט. כן. אבל אם יש עדי מסירה, ועדי המסירה אומרים שהיה גט בפניהם והיה כשר, אזי הגט **כשר. אף על פי שהיה תורף הגט על המחק או בין השיטין או שהיה קרוע שתי וערב כשניתן לה בפניהם.** אפילו אם החלק החשוב של הגט היה בו...

חידוש: גט קרוע הוא רק ריעותא בנאמנות

ר' יצחק: *נראה לי שזה דבר מעניין, כל ההלכות שנאמרו עכשיו, גט קרוע הוא כשר. הבעיה היא רק שיש ריעותא בנאמנות, כן. נראה שהגט הזה, בית הדין פסל אותו, שכשהוא קרוע לך תדע מה קורה עם הגט הזה, אבל בעצם לתת גט קרוע לפני בית דין, אין שום בעיה בכלל. כן, כך אומר הרמב"ם לפחות, כן.*

ר' יואל אשר: *אני מתאר לעצמי שקרוע אין פירושו כשהוא שתי חתיכות, כי אז זה לא נקרא ספר אחד. קרוע פירושו שיש בו קרע.*

ר' יצחק: אוקיי, מישהו מביא כאן קושיא, הוא מדבר על זה, כאן הראב"ד אומר... הרמ"א מביא שיש אומרים שלמשל אם אי אפשר לקרוא אותו כלל לא מועילים עדי מסירה. או ששתי וערב אמר הרשב"א שלא, זה לא גט.

ר' יואל אשר: זה כלום, אבל הרמב"ם, חשבתי ששתי חתיכות פירושו שתי וערב, ייתכן שהנייר עדיין שלם.

ר' יצחק: הוא עושה קרע אחד כך וקרע אחד כך. סתם, כנראה. כן, אבל בכל זאת מישהו יכול לומר שזה נקרא שאין כאן נייר. זה קרוע, זה לא גט. הראב"ד אומר ש...

ר' יואל אשר: לא היה לנו הדבר שאם מישהו כתב חצי גט על פתק אחד והשאר על חצי פתק, את זה לא ראינו שיהיה... צריך שיהיה פתק אחד, אבל לא ראינו זאת.

ר' יצחק: זה נכון. בוא נראה הלאה, אוקיי. מה עם חמישה אנשים?

הלכה ט"ו: חמישה אנשים שכותבים בגט אחד

ר' יואל אשר: חמישה אנשים רוצים להשתמש באותו טופס.

ר' יצחק: הם רוצים לחסוך עבודה.

ר' יואל אשר: אוקיי, כן. הם רוצים לעשות שחלק מהנייר, שלנייר יהיה כביכול טור פתיחה אחד שבו כתובים היסודות, הנוסח הקבוע, ואחר כך המילים "פלוני ופלוני גט", שיכתבו כל אחד בנפרד לרוחב הנייר בטורים נפרדים. אז איך כן אפשר לעשות זאת ואיך אי אפשר לעשות זאת?

חמשה שכתבו גט אחד לחמש נשותיהן. חמישה אנשים כותבים כל אחד לאשה אחת גט על אותו נייר. כן, אזי **אם כתבוהו בכלל**, הם כתבו אותו בלשון כללית, **כגון שכתבו**, ביום פלוני ופלוני, **גירש פלוני לפלונית**, פלוני גירש את פלונית ואלמוני את אלמונית, ומנו את כל החמישה, וכל אחד מהם אמר **לאשתו ליכי דיתהויין**,

ר' יצחק: כלומר כן, שהסוף יהיה משותף.

ר' יואל אשר: כלומר אצל כל מי שנמנו קודם כתוב אותו דבר, רק כל הזמן במקום אדם אחד כתוב בבירור, וכל הבעלים אמרו לכל הנשים, וכתובים השמות ברשימה, וכן הלאה כל טופס הגט, **ושני עדים חותמין מלמטה, הרי זה כשר**, הגט כשר, **ויינתן לכל אחת מהן בעדי מסירה**, שיתנו אותו לכל חמש הנשים בעדי מסירה. ועדי המסירה הם הרי שעושים את הגט, כן.

ר' יצחק: ואם אין שם עדי מסירה, אזי רק זו שיש לה את המגילה,

ר' יואל אשר: מתחת ידה מגורשת,

ר' יצחק: כי לגבי האחרות לא יודעים אם הגט הגיע אליהן.

ר' יואל אשר: אבל, זה כשכתבו כראוי,

ר' יצחק: כתבו כל אחד כראוי. אפשר לעשות גט סיטונאי, כמו פלוני ופלוני ופלוני גירשנו נשותינו פלונית ופלונית ופלונית וכו' וכו'. נכון.

ר' יואל אשר: כמו פתקא של כולל, נדמה לי. **אבל אם כתב בכך בשבת גירש פלוני לפלונית**, והוא מסיים את הגט. ועל אותו פתק הוא כותב את הלשון הבאה, פלוני ופלוני גירש את פלונית ואלמונית, והוא מסיים את כל הגט. אחר כך זה, ופלוני ופלוני עשה, הוא כותב את אותו הגט כמה פעמים על אותו פתק. **והתחיל תחתיו גט אחר באותה המגילה.** והוא אומר **ביום זה גירש פלוני לפלונית**, והוא סיים את השני, והוא מתחיל גט שלישי, הכל כתוב על פתק אחד. אזי **אם ניתנה מגילה זו לכל אחת מהן בעדי מסירה**, אם נתנו לכל אחת את המגילה בעדי מסירה, אזי **הרי כולן מגורשות,**

ר' יצחק: כי עדי המסירה עושים כאן את הדבר. זה כמו קודם, אבל כאן נעשה, ההבדל היחיד הוא במקרה השני,

ר' יואל אשר: כשאין עדי מסירה, **והיתה מגילה זו יוצאה**

ר' יצחק: מתחת יד אחת מהן, אהה. כאן זה נעשה קצת יותר גרוע. במקרה הקודם כתבו את כל החמישה, הכניסו בנוסח הגט

כראוי, אזי כל מי שיש לה גט מגורשת, חוץ מזה שלאחרות יש עדי מסירה. כאן, כאן זה צריך להיות האחרונה.

ר' יואל אשר: אם היתה זו שגיטה באחרונה שהעדים נקראים עמו, זו שהגט שלה הוא האחרון, העדים חותמים מיד עליו, אהה. כי כאן זו הבעיה, את העדים צריך הרי להחתים מיד אחרי נוסח הגט. אז אם כותבים גט אחד אחרי השני, הרי על הראשונים העדים לא חתמו על נוסח הגט שלהם. נכון. אזי האחרונה, היא **מגורשת**, כי אצלה העדים כן חתמו מיד תחת הגט שלה, אהה. אבל **ואם היתה המגילה יוצאה מתחת יד אחת מן הראשונות**, אבל אחת מהקודמות, אז היא רק **ספק מגורשת**, כי יש ספק אם זה נקרא עדי...

ר' יצחק: צריך הרי עדי מסירה, אין לה הרי עדי מסירה, יש לה רק עדי חתימה.

ר' יואל אשר: אם זה יכול להיקרא עדי חתימה, אם משתמשים בחתימה על כולן, או רק על האחרונה.

לשון כללית בלי לפרט כל אחד בנפרד

ר' יצחק: אם כן הפשט כך, בשני האופנים הגט עובד, רק שאלה של העדים. עכשיו אנחנו הולכים ללמוד אופן שבו הגט לא עובד כלל.

ר' יואל אשר: כשהשתמשו ממש בלשון כללית על כולן, ולא נתנו לכל אחד בנפרד את... **כתב**, כתבו כך: **אני פלוני ופלוני ופלוני**, גירשנו את הנשים: **פלונית ופלונית ופלונית והשלים הגט**, אז, **אף על פי שנמסר לכל אחת מהן בעדים**, אפילו אם היו עדי מסירה, **אינו גט**. כי אז אתה רוצה שאותן מילים, "הרי את מותרת", אותו הכל, יעבדו לכולן. **שאין שתי נשים מתגרשות בגט אחד, שנאמר וכתב לה**. כאן כן מביא הרמב"ם את הפסוק. "וכתב לה" פירושו שכל גט עובד לאשה מסוימת אחת. "לה", לאשה הזו. אתה רוצה כאן לעשות: וכתב להן. **לא לה ולחברתה**. לא לכמה אנשים בבת אחת,

ר' יצחק: בגט אחד. אם **חזר ופרטן בתוך הגט**, והוא כן כותב,

ר' יואל אשר: הוא חזר שוב בגט לכל אחד על המילה: **פלוני אלמוני גירש פלונית, ופלוני גירש פלונית**, אבל כלומר, על כל אחד נכתבה המילה "גירש" בנפרד, **בזמן פלוני**, אז **הרי אלו כשרים**,

ר' יצחק: כתבו את הנוסח המינימלי לכל אחד,

ר' יואל אשר: לכל אחד, כן. מעניין.

הלכה ט"ז: שני גיטין בשני עמודים זה בצד זה

ר' יואל אשר: מה קורה? **כתב שני גיטין בשני דפין במגילה אחת זה בצד זה**, הוא עשה שני טורים על אותה מגילה, אחד ליד השני.

ר' יצחק: דף פירושו עמוד, מה שאנו קוראים עמוד,

ר' יואל אשר: נכון? נכון, טור. **אם יש שני עדים נקראין בסוף גט זה ושני עדים בסוף**, אם תחת כל אחד הוא כתב עדים, כלומר, לכל אחד יש עדים חתומים מיד אחרי החלק שלו בטקסט, אזי אפילו שזה על אותו פתק, **הרי זה כשר**. ומי יכול להשתמש בו? **וכל שתצא מגילה זו מתחת ידה**, זו שיש לה את הפתק להראות שהיא...

ר' יצחק: קיבלה את הגט,

ר' יואל אשר: היא **מגורשת**.

קושיא ושקלא וטריא: האם אשה אחת יכולה למסור את המגילה לחברתה?

ר' יואל אשר: *אבל אני לא מבין כל הזמן מה פירוש "מתחת ידה"? כלומר, למשל האשה יכולה לעבור לאשה אחרת, עכשיו אני צריכה להראות את זה לבית דין. היא אומרת: כן, כי כולנו, עשו את זה לכולנו.*

ר' יצחק: לכאורה זה באמת יוכל לעבוד.

ר' יואל אשר: אני לא יודע, אסור לזייף. אני לא יודע. לא, אבל זה הרי באמת לכל אחת, הרי היו עדים שמסרו לכולן.

ר' יצחק: ייתכן, אבל זה... לא, לא, זה הולך לזה, אי אפשר להיעצר מיד על דבר כזה. כן, אני שומע, אבל זו שאלה. באמת "תחת ידה" פירושו כאילו שממילא אנו מניחים שהיא קיבלה אותו. אתה רוצה לדעת אם היא יכולה לרמות ולעקוף את בית הדין?

ר' יואל אשר: האשה שיש לה את זה תחת ידה אומרת גם שמסרו את זה לכולנו. היא מוסרת את זה לחברתה.

ר' יצחק: היא לא נאמנת בתור עדות שהיא...

ר' יואל אשר: הייתה שם כל הזמן. לא,

ר' יצחק: אני לא אומר שהיא לא צריכה להיות נאמנת בתור עדות,

ר' יואל אשר: אבל כשהיא מעבירה את זה לאשה האחרת ועכשיו זה יוצא מתחת ידה, אתה לא יודע, אולי זה באמת יכול להיות טוב.

ר' יצחק: היא עוקפת את המערכת. ייתכן שזה טוב, אבל הן עוקפות את המערכת. אתה מבין? זה ה...

ר' יואל אשר: אני שואל חזק מאוד על המערכת, אני רואה. אוקיי.

ר' יצחק: מה? הלאה על המערכת, המערכת.

שני עדים תחת שני העמודים יחד

ר' יואל אשר: היו שני עדים בלבד באים מתחת זה

ר' יצחק: לתחת זה, יש הלכה שזה מה שזה אומר, אני לא יודע מה זה אומר.

ר' יואל אשר: אוקיי, הלאה המעשה של מי שהשתמש באותו פתק, הוא עשה שני טורים, שני דפים, עמודים. וקודם הוא אומר כך, אם תחת כל אחד היו שני עדים, זה טוב. אבל **היו שני עדים בלבד באים מתחת זה לתחת זה**, על שני הגיטין חתומים רק לרוחב שני עדים,

ר' יצחק: ממ.

ר' יואל אשר: יש הרי רק שני עדים על כולם, לא על כל אחד מהם בנפרד. אזי **אם יצא מתחת יד זה שהעדים נקראין עם**

גיטה, אם הוא מביא את העדים שאפשר לקרוא מיד תחת הגט באותה שורה,

ר' יצחק: שהאשה שהגט שלה עומד ליד העדים מחזיקה בגט, היא מגורשת. **הרי זו מגורשת. ואם יצא מתחת יד השניה שאין העדים נקראין עמו,**

ר' יואל אשר: כי למשל הגט שנמצא משמאל, ושני העדים נוטים יותר לימין, **אינו גט עד שימסור לה בעדים,** צריכים להיות עדי מסירה, שעדי החתימה לבדם לא יהיו כשרים, זה יהיה גט רק אם יש עדי מסירה.

הלכה י"ז: שני גיטין זה למעלה מזה והעדים באמצע

ר' יצחק: זה היה אבל כתוב לרוחב. מה אם הוא כותב שורה רחבה אחת...

ר' יואל אשר: כתבו שורה רחבה אחת, אבל פשוט אחת מתחת לשנייה. **כתב שני גיטין בשני דפין זה למעלה מזה והעדים בין שני הגיטין שנמצאו בסוף הראשון ולמעלה מן השני,**

ר' יצחק: בין שני הגיטין אבל ב...

ר' יואל אשר: בפנים, **אם היה יוצא מתחת יד זו שהעדים נקראין בסוף גיטה,** הכוונה לעליונה. עדים כשרים רק כשהם חותמים אחרי הגט. אבל אצלם, אי אפשר לעלות על הצד הקדמי כאילו העדים חתמו בראש הגט. ממילא יהיה כשר רק לזו של... אולי תכניס את התמונות אם זה עוזר.

ר' יצחק: כן, כאן אפשר להבין.

ר' יואל אשר: הרי זו מגורשת. אומר הרמב"ם: **וזו שהעדים נקראין בראש גיטה למעלה אינה מגורשת,** מדוע? כי הדין הוא **שהעדים שחתמו בראש הדף...**

הלכה י"ח: חתימת העדים בראש הדף, מצידו או מאחוריו

ר' יואל אשר: עדים כשרים רק כשהם חותמים אחרי הגט.

ר' יצחק: כן.

ר' יואל אשר: אבל אי אפשר לעלות על הצד הקדמי כאילו העדים חתמו בראש הגט, ממילא יהיה כשר רק לזו של... אולי תכניס את התמונות אם זה עוזר.

ר' יצחק: כאן מובן. **הרי זו מגורשת.**

ר' יואל אשר: אומר הרמב"ם: **וזו שהעדים נקראין בראש גיטה למעלה אינה מגורשת.** מדוע? כי הדין הוא **שהעדים שחתמו בראש הדף של גט או מצידו או מאחוריו אינו גט.** זהו גט רק אם העדים חותמים אחרי המילים, כמו שהם מעידים על כל המילים הללו. אם לא, אין זו נחשבת עדות כתובה כראוי.

ר' יצחק: נראה לי שגם כאן, **ואם נמסר לה בעדים כשר.** כל השאלות הללו הן רק כשצריכים את עדי החתימה, לפי מה שהרמב"ם סובר שעדי חתימה צריכים רק כשאין עדי מסירה.

ר' יואל אשר: מה קורה: **הקיף ראש דף זה לראש דף זה –**

ר' יצחק: עשו עיגול? זה סביבון? **והעדים באמצע, והעדים באמצע.**

ר' יואל אשר: הוא פשוט עשה סיבוב, זה...

ר' יצחק: קוראים את זה כעיגול, קוראים את זה כמו ספר תורה, זה סגור אולי מבחוץ.

ר' יואל אשר: העדים נמצאים באמצע מלמעלה, **שנמצאו העדים בראש שני הגיטים שניהם בטלים.** ומובן מאליו שעל זה יועילו עדי מסירה: **ואם נמסרו להם בעדים שניהם כשרים.** כן, פשוט.

הלכה י"ט: גט הממשיך לעמוד שני (שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני)

ר' יואל אשר: [[#2]] יש עוד מקרה. **שייר מקצת הגט וכתבו בדף השני** – הגט כולו לא נכנס בפתק אחד, והיה צריך להשתמש בפתק הבא, **והעדים מלמטה בסוף הדף השני.** לא?

ר' יצחק: לא פתק. "דף" כאן תמיד פירושו עמודים, זה על אותה מגילה. "מגילה" ברמב"ם – למדנו גם בהלכות ספר תורה שהרמב"ם השתמש בלשונות הללו – "מגילה" כאן פירושה פיסת הנייר, ו"דף" פירושו מה שאנו קוראים טור.

ר' יואל אשר: עמוד אחד של תוכן. כשר.

ר' יצחק: זה הסתיים בטור אחד.

ר' יואל אשר: מדוע? כי על אותו פתק, על אותו נייר כתוב ה–

ר' יצחק: הנוסח כולו עם העדים.

ר' יואל אשר: והוא שיהיה ניכר במגילה שלא נחתכה – שיראו במגילה שהיא לא נחתכה. מדוע? **ושלכך נתכוון הסופר שישלים בדף השני.** כי אם לא, אנו יכולים לחשוש –

ר' יצחק: שאולי אלו שני דברים נפרדים, חייב להיות קשר.

ר' יואל אשר: שהחתימות השניות אינן על מסמך אחר.

ר' יצחק: נכון, החתימה צריכה להתחבר לכתב הזה. יש לפעמים שרואים בבירור שכך הוא תכנן לכתוב, אם רואים שזה... הרמב"ם –

ר' יואל אשר: כאן יש בעיה גדולה יותר: **אבל אם אינו ניכר אף על פי שנמסר בעדים** – אפילו היו עדי מסירה – **הרי זו ספק מגורשת.** מדוע? כי כאן יש חשש **שמא שני גיטין היו.** אולי העדים חתמו בכלל רק על גט אחר.

ר' יצחק: היו שני גיטין.

ר' יואל אשר: ונחתך מקצת זה מסוף הדף ומקצת השני מראש הדף. פירוש?

שיחה: כיצד נראה החשש של שני גיטין חתוכים, וכיצד מתקנים זאת?

ר' יצחק: זה צריך להיראות באופן כזה על ה... לא.

ר' יואל אשר: בתמונה זה יועיל. אה, איני יודע איך זה יכול להיראות.

ר' יצחק: אני מבין. הנקודה היא, שזה נראה כאילו, נאמר שהגט הראשון מסתיים בשורה מספר חמש, ומשורה מספר שש כתוב הגט השני. אולי בכלל –

ר' יואל אשר: משש והלאה כתוב גט אחר. באמת העדים חתמו רק על הגט השני, שאיננו יודעים מהו, ונשארו ממנו השורות התחתונות.

ר' יצחק: ממילא צריך... איך רואים? רואים שזה עמוד מלא, יש רווח באמצע, איני יודע, רואים שזה מסודר.

ר' יואל אשר: אם כן, למה שיחשבו מחשבה משונה כזו...

ר' יצחק: לא, אם זה מסודר ממש כך, כבר אפשר לחשוב כך. שוב, צריך לזכור –

ר' יואל אשר: זה צריך להיות ברור. מישהו אומר, למשל, כאן הוא היה יכול לומר גם את דברי הראב"ד, שאם הבעל אומר כך...

ר' יצחק: לא, לא, כי שטר ממש שאינו... בסדר, אני מסכים. לכן אומר הרמב"ם שאם נראה ש**לכך נתכוון** – אני אומר, אני מדמיין כאן קצת יותר רווח, כמו שבדרך כלל עושים מסביב לעמוד, זה טוב, או שהוא עושה איזה קו, איני יודע מה.

ר' יואל אשר: [[#3]] *הרמב"ם אמר קודם, שאם כותבים בתוספת שזה וזה היה הטעות –*

ר' יצחק: *אפשר לתקן זאת.*

ר' יואל אשר: *כן?*

ר' יצחק: *אולי זה יועיל לכל הדברים הללו?*

ר' יואל אשר: *אמת, אפשר לומר, ייתכן.*

הלכה כ': כתיבת דרישת שלום פרטית בגט (שאלו בשלום פלוני)

ר' יואל אשר: הלאה: **הרי שכתב את הגט, ואחר שגמר כתב** – אחרי שסיים לכתוב, כיוון שכבר יש כאן הזדמנות, כתב הערה בסוף, כבר מדברים, הוא כתב: **שאלו בשלום פלוני** – שלח דרישת שלום לפלוני, או אני שולח דרישת שלום: **שלום עליך פלוני רעי** –

ר' יצחק: וכיוצא בזה, וחתמו העדים מלמטה.

ר' יואל אשר: וחתמו העדים מלמטה, והרי גט זה יוצא מתחת ידה, הרי זו ספק מגורשת, שמא לא חתמו אלא על שאילת שלום.

ר' יצחק: הם התכוונו רק לדרישת השלום, ולא התכוונו כלל לגט. פשוט, כי מה שהעדים כותבים מתייחס למה שנמצא מיד לפניו. טוב. **אבל אם כתב ושאלו** – אז זה טוב.

ר' יואל אשר: אבל אם כתב ושאלו בשלום פלוני –

ר' יצחק: הפשט הוא מחמת הדקדוק.

ר' יואל אשר: בנוסף למה שנכתב קודם –

ר' יצחק: וגם.

ר' יואל אשר: דווקא רעיון טוב למדי, מדין מסיים בדבר טוב. כלומר, דבר לא נעים כזה, גט – "היי, מה שלום בן דודי בעירך?" **וכיוצא בזה, שהרי ליוה דברים אלו על דברי הגט** – מוכח בבירור מהמילים שזו ו' מוסיף על העניין הקודם –

ר' יצחק: ועל שניהם חתמו. מי שחותם על ו', מתכוון הרי לשני הדברים. העדים מסכימים שתהיה מגורשת, וגם מסכימים שישלח לפלוני דרישת שלום.

ר' יואל אשר: הרי זו מגורשת.

ר' יצחק: ואם מסר לה בעדים –

ר' יואל אשר: בין כך ובין כך כשר.

ר' יצחק: כי כבר למדנו שעדי מסירה מועילים, ופותרים תמיד את הבעיה.

סקירה על השגות הראב"ד בפרק (גט בשתי לשונות וגט קרוע)

ר' יצחק: [[#4]] עד כאן דברי הרמב"ם. יש כאן כמה השגות ראב"ד שדילגנו עליהן בפרק.

ר' יואל אשר: לא, לא, הראב"ד הקדוש, בוא ניתן לו במהירות...

ר' יצחק: אחת כבר למדנו, לגבי **מקצת הגט בלשון אחד**, ערבוב של שתי שפות –

ר' יואל אשר: גם שם הראב"ד לא הסכים.

ר' יצחק: הראב"ד אינו מסכים כאן עם הרמב"ם בדבר מה.

וגם מלבד זה, גט קרוע, גם כן הראב"ד לא הבין שהוא פסול. אומר הראב"ד שרק **שלא תגבה בו**, לא שיש בו פסול כלשהו. *לראב"ד היה קשה מה שהיה קשה לי: מה פירוש שהגט פסול? אם הוא פסול, הרי אפשר לבדוק עכשיו – כתובה איזו אות שגויה, תאמר שאולי חזר בו, איני יודע. אבל הראב"ד אומר, בגט רגיל אפשר הרי לגבות בו כתובה. מן הסתם מה שקורעים את הגט –*

ר' יואל אשר: *כדי שלא תוכלי לגבות את הכתובה, אבל לא...*

ר' יצחק: *בית דין טוענין ליתומים, יוכלו אולי... כן, מדין כתובה, עזוב. אבל לא שהגט לא יהיה כשר.*

בכל אופן, אלו שתי השגות הראב"ד בפרק שפספסנו. עד כאן פרק ד' מהלכות גירושין.